

Informatiebulletin No. 22 / Augustus 2007

Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort

1e halfjaar 2007: overweldigend!

"Overweldigend, is dat het juiste woord?" vraagt u zich misschien wel af. Vol motivatie begonnen alle medewerkers aan 2007, want het voorafgaande najaar kenmerkte zich door fors groeiende belangstelling. Deze trend ging in de winter van 2007 door. Vooral februari en maart waren drukke bezoekenmaanden.

Omdat rond 19 april & 4 / 5 mei 2006 het aantal bezoekers ten opzichte van het lustrumjaar 2005 licht terugliep werd voor de herdenking 2007 aandacht gevraagd bij scholen. De reacties waren bemoedigend: veel aanmeldingen. Op zeker moment moest er zelfs afgeremd worden om geen onbeheerste processen te krijgen. Een toenemende belangstelling voor de jaren 1940 – 1945, voor geschiedenis in het algemeen? Invloed van spanningen in een snel veranderende wereld met veel bloedige aanslagen? Uitwerking van Nederlandse missies in de wereld? Feit blijft dat 2300 mensen de "Kamp Amersfoort"-herdenking op 19 april 2007 bijwoonden, een bijzonder aantal dat voor zover bekend niet eerder werd waargenomen. Voor inhoudelijke aspecten verwijs ik naar het verslag.

Ook buiten de jaarlijkse herdenking om bleven er meer bezoekers komen. Er waren speciale bijeenkomsten, herdenkingen en andere activiteiten. Ook 4 en 5 mei kenden een groeiende belangstelling al was de jaarlijkse stille tocht op 4 mei wat minder in trek (te mooi weer misschien?). Halverwege juni 2007 werd verrassend genoeg vastgesteld dat het bezoekersaantal van het totale jaar 2006 al was gepasseerd. Een ontwikkeling om stil van te worden: overweldigend!

De cijfers geven aan dat de gedenkplaats functioneert zoals die bedoeld was: een plaats waar mensen van alle slag elkaar ontmoeten, waar geschiedenis (die niet mag worden vergeten) daadwerkelijk wordt doorgegeven, waar bezinning wordt gestimuleerd, waar gevormd wordt. Een plaats waar het lijden uit het verleden toch dienstbaar is aan vandaag en morgen.

Hoe verheugend de ontwikkeling ook mag zijn, het betekent niet dat we nu tevreden achterover mogen leunen. De verantwoordelijkheden en de uitdagingen zijn groot. Daarom moeten we verder werken aan het meer structureren van de stichting omdat die in de afgelopen jaren bijna uit zijn krachten is gegroeid. Meer bezoek brengt met zich dat nog meer nieuwe medewerkers moeten worden geworven en opgeleid. In de loop van het jaar 2007 zal het aantal medewerkers (inclusief vrijwilligers / gidsen) op vrijwel 100 komen. Organisatorisch heeft dat gevolgen. Maar ook de sterke onderlinge band en de hoge motivatie moeten blijven. De eis van continuïteit vergt ook dat er moet worden gewerkt aan verjonging van de directie en de realisatie van een energieke, creatieve poot educatie. Veranderingen op komst dus, of we dat willen of niet. Details leest u verderop in dit blad.

De eretaak die we vervullen is nog lang niet klaar. **Herinneren, bezinnen** en vooral **leren** zijn nog altijd **actueel!** Helpt u ons waar mogelijke mee?

Cees Biezeveld,
directeur.

ISSN 1574-2075

Informatiebulletin

© Stichting Nationaal Monument
Kamp Amersfoort

Opgericht 28 maart 2000
Register Kamer van Koophandel
Gooi- en Eemland: 32079321
Erkende stichting Successiewet
1956.

Overname van artikelen of gedeel-
ten daarvan wordt op prijs gesteld
onder voorwaarde van bronver-
melding. Bij artikelen die met © zijn
gemarkeerd geldt een voorbehoud.

Appelweg 3, per 01-04-2008
Loes van Overeemlaan,
3832 RK Leusden
tel.: 033-4613129
fax.: 033-4615695
www.kampamersfoort.nl
info@kampamersfoort.nl

bankrekening: 96 95 81 599

Aan Informatiebulletin 22 werkten
mee: redacteur K.Kreuning, redac-
teur G. te Winkel, en eindredacteur
C.Biezeveld.

Gastschrijvers:
• J. Kapteyn jr.

Inhoudsopgave:

- 1: Herinneren, Bezinnen, Leren (dir)
- 1: 1e halfjaar 2007:
Overweldigend!
- 2: Persoonlijke noot Cees
Biezeveld
- 2: Invoering Loes van
Overeemlaan
- 3: Terugblik herdenking 19 april
2007
- 9: Terugblik herdenkingslezing
2007
- 13: Nationale herdenking &
Bevrijdingsdag 2007
- 16: Joodse gevangenen in PDA (dl
4)
- 16: Ontvluchtelingen PDA (dl 5)
- 18: Herdenkingen / bijeenkomsten
/ bezoeken
- 21: Gedenkplaats Amersfoort &
Haaren, nauw verbonden loca-
ties!
- 22: Informatie over foto's gevraagd
- 24: Gedicht "Oorlogspuzzel"
- 25: Boeken
- 25: Boek W.Sikkema verkrijgbaar
- 26: Nieuwe oproepen
- 26: Reacties op oproepen
- 27: In Memoriam (oud-gevangenen)
- 27: Steun / fiscale mogelijkheden
- 28: Publieksrondleidingen 2007
data

Dit blad is voor iedere geïnteresseerde beschikbaar. Het opgeven van naam + adres is voldoende voor een abonnement. 1 x per jaar wordt wel om een vrijwillige bijdrage gevraagd. Na lezen niet bij "oud papier", maar doorgeven!

Een persoonlijke noot

Het werk rondom de gedenkplaats heeft een grote vlucht genomen. De voorpagina verwijst er al naar. Het "vergeten Kamp Amersfoort" krijgt vandaag de dag de aandacht die het verdient, daarmee recht doende aan allen die daar in de bezettingstijd '40-'45 hebben geleden. Dat het onderwerp in de afgelopen decennia veel tijd en energie heeft gevraagd is algemeen bekend. Dat geldt voor allen die er bij betrokken waren maar voor mij als pionier in het bijzonder. Twintig jaar vechten in de frontlinie van de herinnering aan "Kamp Amersfoort" is niet niks. Ook nu nog vragen exploitatie en de altijd verdergaande uitbouw heel veel aandacht. Er blijft gewoonweg heel veel werk te doen.

Vanuit de Politieacademie (waarin de toenmalige politie-school is opgegaan) ben ik nog altijd gedetacheerd en heb ik een mogelijkheid van vervroegde uittreding en zelfs een functioneel leeftijdsontslag laten voorbijgaan. Het contract loopt echter 1 juli 2008 af. Het werk motiveert en kent nog altijd veel uitdagingen, maar in het afgelopen voorjaar werd duidelijk dat ook mijn gezondheid aandacht vraagt. Het werk op en om de gedenkplaats zal in de komende jaren zeker niet minderen, integendeel. Continuïteit wordt een eerste vereiste. De operationele leiding heeft versterking nodig. Er zullen door de organisatie en door mij keuzes moeten worden gemaakt.

In dit verband heb ik het dagelijkse bestuur van de stichting dan ook bericht dat mijn opvolging – misschien iets eerder dan verwacht – aan de orde komt. Het einde van

de detachering per 1 juli 2008 (pensionering) lijkt een goede gelegenheid om een opvolger te laten starten. Dat wil niet zeggen dat ik niets meer voor de gedenkplaats zal doen! Voor vrijwilligers blijft er plaats genoeg. De inzet van nieuw talent voor management en educatie zal naar mijn gevoel ruimte scheppen voor essentieel werk onder een meer verantwoorde werkdruk.

Veel lezers zijn zeer betrokken bij het werk van de gedenkplaats. In de afgelopen twintig jaar mocht ik vaak de motor achter veel ontwikkelingen zijn, werd ik het historisch gegroeide gezicht van de organisatie dat vaak voor alles en nog wat werd aangesproken. Er zullen andere en even enthousiaste gezichten gaan komen die het werk zullen voortzetten. Dat zal even moeten wennen, maar ook deze veranderingen moeten met vertrouwen tegemoet worden gezien. Ik stelde er prijs op deze ontwikkelingen zelf te berichten voordat u dat via andere wegen uit de derde hand verneemt.

Het dagelijkse bestuur is zich nu op de situatie aan het beraden en zal stappen voorbereiden. Ik ben er van overtuigd op een juist moment verantwoord te hebben gekozen: het is beter tijdig in te zetten op continuïteit. De gedachtenis aan het Kamp Amersfoort, het leren en bezinnen van vandaag verdienen het.

Juli 2007,

Cees Biezeveld, directeur.

Invoering "Loes van Overeemlaan"

De vaste kring van lezers heeft in de afgelopen jaren meegeleefd met het pleiten voor de Loes van Overeemlaan. De besluiten zijn genomen, zowel in de gemeente Leusden als in de gemeente Amersfoort. De vraag resteerde wanneer invoering feitelijk zal komen.

Bij de besluitvorming is de datum 1 april 2008 gehanteerd. Er is ook nog een andere datum aan de orde geweest, namelijk de 100^e geboortedag van Loes van Overeem-Ziegenhardt: 7 november 2007.

Het wijzigen van bestaande en gevestigde straatnamen in twee gemeenten vergt achter de schermen veel meer dan een buitenstaander zou denken. In de afgelopen maanden is er nauw overleg geweest met alle bedrijven en instel-

lingen aan de toekomstige Loes van Overeemlaan en de gemeenten Leusden en Amersfoort. De datum 1 april 2008 is niet voor niets gehanteerd. Een versnelde invoering per medio november riep te veel bezwaren op.

Om alle misverstanden te voorkomen hecht ik er aan op deze plaats te berichten dat ook de politiediensten en golfclub "De Hoge Kley" aan zo'n vervroegde invoering wilden meewerken. In nauw overleg met alle betrokkenen is er voor gekozen de datum 1 april 2008 definitief aan te houden. Dat betekent dat formeel per 1 april 2008 de straatnaam Loes van Overeemlaan wordt ingevoerd, doorlopend over de gemeentegrens van twee gemeenten heen. Omdat het niet praktisch is in korte tijd twee bijeenkomsten te houden waar relatief veel ouderen belangstelling voor hebben, zal bij de komende Kamp Amersfoort-herdenking op zaterdag 19 april 2008 ook de gerealiseerde Loes van Overeemlaan bij die plechtigheid worden betrokken.

Details zullen voorjaar 2008 volgen.

Cees Biezeveld.

Terugblik Herdenking 2007 Kamp Amersfoort

Sinds 19 april, de dag dat herdacht werd dat Kamp Amersfoort werd overgedragen aan het Nederlandse Rode Kruis, zijn er maanden verstreken. Het was om allerlei redenen een bijzondere dag, een dag waarop dingen net weer anders gingen dan gedacht. Omdat er het vorige jaar iets minder deelnemers aan de herdenking waren, is om als het ware een stokje door te geven bij middelbare scholen aandacht gevraagd voor deze plechtigheid, waarvan ten onrechte vaak werd aangenomen dat het een besloten bijeenkomst zou zijn. Daarover is voorlichting gegeven. Het resultaat was dat ongeveer 1100 middelbare scholieren met delegaties docenten vrijwillig naar de herdenking kwamen. Hoewel aan de voorbereiding veel zorg werd besteed, waren er toch enkele leermomenten.

Een ander opvallend aspect was het feit dat "buurman" DHV de grote centrale hal overdag absoluut niet beschikbaar kon stellen in verband met een internationale beurs. Ruimhartig werd voor het geval er slecht weer zou zijn (de laatste jaren was het vaak nat en / of koud) medewerking toegezegd voor de plaatsing van enkele evenementtenten. Wanneer is het slecht weer voor een herdenking? Het uitspreken van verwachtingen lijkt steeds moeilijker te worden. Op 17 april waren de meteorologen het er over eens dat het 19 april in de middag zou gaan regenen. Dus werden er op 18 april tenten opgebouwd, waarna op 19 april (gelukkig) bleek dat het allemaal weer anders liep. Er waren geen ervaringen met deze tenten. De camera's moesten beeld kunnen vastleggen, de muziek moest een eigen plek hebben, het koor moest bij de muziek opgesteld kunnen worden. Er waren speciale gasten, en veel oud-gevangenen en nabestaanden willen niet ergens in een hoekje weggezet worden. Zij zijn immers de mensen waar het om gaat! Waar laat je dan 1200 mensen zitten en 1100 scholieren staan? Bij het mooie weer ging de jeugd liever in de open lucht verkeren en – voor velen storend – onderling veel kletsen. Aan de andere kant waren ze weer zeer betrokken en muisstil, bijvoorbeeld bij het lezen van gedichten, bij de herdenkingsstilte.

Ook kleine details vormen voor de organisatie (achter de schermen) situaties die veel energie en improvisatie vragen. Bijvoorbeeld als de aangekondigde muziek van de Koninklijke Luchtmacht opeens niet komt, waarbij de Regimentsfanfare Garde Grenadiers en Jagers gelukkig uitkomst bood. Het vervangen van één van de twee ambassadeurs, waarvan de komst maanden lang was voorbereid maar door plotselinge ziekte teniet werd gedaan, is veel moeilijker. Een ambassademedewerker stond onvoorbereid voor deze taak, deed zijn best maar miste de essentie.

De traditiegetrouw om 14.00 uur begonnen herdenking liep dit jaar uit. Voor de jeugd duren toespraken gauw te lang, moet er teveel aangehoord worden zonder eigen inbreng. Een inbreng van een de jeugd meer aanspre-

kende vocalist was ook al teniet gedaan. Toch zal de jeugd meer bij het herdenken moeten worden betrokken. De manier waarop is een onderwerp dat meer aandacht nodig heeft.

Muziek en zang:

Het "Luchtmacht Mannenkoor" zingt.

Foto: J. Evers

In de aanloop naar de start heeft Johan Meijer uit Amersfoort liederen over 1940-1945 gezongen waarbij hij zichzelf op de gitaar begeleidde. De Regimentsfanfare Garde Grenadiers en Jagers verzorgde inleidende muziek, waarna het Luchtmachtmannenkoor enkele liederen vocaal ten gehore bracht.

Toespraken:

Voorzitter ir. M. van Hoogevest verwelkomt de aanwezigen.

Foto: J. Evers

Na het welkomstwoord van voorzitter ir. M. van Hoogevest, het spelen en zingen van het Wilhelmus waarbij gelijktijdig de Nederlandse en de Rode Kruisvlag werden gehesen, werd als eerste het woord gevoerd

door oud-gevangene 12431 Kamp Amersfoort en oud-strijder ing. A. de Winter:

De leegte van het verlangen.

Ik heb deze titel gekozen omdat ik - en velen met U - ervaar, dat naar mate men ouder wordt, een lang geleefd leven aan je voorbij gaat, met allerlei belevenissen. In onze cultuur hebben wij een immense behoefte aan dingen die bestaan. Je kunt zelfs niet anders dan vaststellen, dat het leven draait om het bevredigen van behoeften.

Dat bevredigen van behoeften gaat hand in hand met verlangens die zeker in de tijden van oorlog en geweld niet, of slechts spaarzaam werden ingevuld. Hiermee bedoel ik niet enkel materiële maar tevens immateriële dingen zoals religieuze zaken of zo U wilt godsdienstige.

De vrede - waar naar wij verlangden - beleven wij thans hier, maar juist omdat wij weten waar wij zo lang en vurig naar verlangd hebben, zagen en zien wij in de wereld nog steeds oorlog en geweld waardoor mensen - medemensen wel te verstaan - net zoveel angst hebben en leed ondervinden als wij destijds.

Voedsel waarnaar wij zo verlangden ligt overvloedig in de supermarkt. Wij hebben geen honger meer en zijn in staat om onze verlangens op dat gebied te bevredigen, om daarnaast te zien hoeveel voedsel wordt weggegooid.

Dan gaan mijn gedachten uit naar de ziekenbarak die daar.....op het terrein stond waar ik minder kreeg dan iets. Warm water met een kleurtje dat "soep" moest verbeelden.

Die verlangens naar vrede, veiligheid en voedsel zijn er, bij zo velen op deze wereld, nog steeds.

Zij beleven, wat wij - en velen met ons - beleefden in onze tijd van oorlog en geweld. Is het dan niet voor de hand liggend dat wij toch ervaren dat onze verlangens maar ten dele werden en worden gehonoreerd en er dus een leegte ontstaat? Een leegte omdat wij de verlangens om vrede en veiligheid niet enkel voor onszelf wens-ten en wensen, maar voor al onze medemensen. Ons

Massale opkomst van de jeugd.

Foto: Hans Verhorst

Toespraak oud-gevangene ing. A. de Winter.

Foto: J. Evers

geweten zegt dat, onze gevoelens geven dat aan. Juist omdat wij wéten wat lijden is, hoe wij verlangden naar dat wat niet werd ingevuld, maakte ons soms week, óók in geloof naar de schepper van het heelal.

De leegte van het verlangen was bijna dagelijks aanwezig door het verlangen naar God die slechts aan te roepen was, maar waar je niet bij kon. Je kunt God niet pakken, je kunt God niet kopen, je kunt God niet versieren. Was het niet juist daardoor dat velen onder ons in twijfel geraakte over het bestaan van een God, omdat hij al dat geweld - zelfs tegenover zoveel onschuldige kinderen - toeliet? Dus, wanneer je niet weet of datgene wat je verlangt wél of niet bestaat, je het ook niet kunt bewijzen. Of, zou die Allerhoogste niet geantwoord hebben omdat wij het moeten zijn die beslissen of de mensheid met elkaar in vrede wil samenleven of niet? Het geloof bleef gelukkig bij velen wél aanwezig en dat gaf hoop voor een mogelijke toekomst, maar..... de schepper van het heelal bewijzen vanuit een verlangen, dat kan niet, terwijl daarnaast (en dat merk je) iedereen ook nog zijn eigen God heeft.

Doorzien wij eigenlijk wel ons eigen aandeel dat wij hebben, en dienen te hebben in het theaterstuk met de wereld als podium? Is dat ook niet hetzelfde ten aanzien van die schepper van het heelal? Beseffen wij het feit, dat velen van ons leven met de onmogelijkheid om in hem - wie dat dan ook wezen mag - geborgen te zijn? Is het mogelijk ons gedachtespel zo door te krijgen, dat wij begrijpen het zelf te zijn die het beeld van hem hebben geschapen, hem zonder nadenken aanvaarden om in liefde met onze medemens een geweldige klus te klaren, indien, wij kijken naar al die gebeurtenissen die zich op onze aardbol afspelen.

Wanneer ik net zoals U allen terugblik en voel hoe wij ons verlaten voelden, in een smerige barak - vol luizen en zieken die geen kracht meer hadden en de moed hadden opgegeven - dan denk ik aan de man die ik in de oorlog in uiterste nood hoorde zeggen: "God mijn God

waarom hebt gij mij verlaten?" Dat is mij altijd bij gebleven en ik vraag mij af, nadat ons verlangen naar vrede en veiligheid werd ingevuld of wij - die dat alles toen hebben meegemaakt - of wij bezig zijn onze lijdende medemens te verlaten?

Aan onze kinderen vertelden wij nauwelijks iets over alles wat wij beleefd hadden. Het leek voor de meeste onder ons beter om dat alles niet op te ratelen. Iedereen had zo zijn eigen verhaal zonder dat je toen precieze kennis had wat elders in Europa geschiedde. Juist omdat bij oorlog en geweld iedereen slachtoffer is of kan zijn, trachtten wij die narigheid voor onszelf te houden, met alle gevolgen van dien. Echtgenoten en kinderen van oorlogsslachtoffers voelden onze terughoudendheid en wij hielpen helaas niet mee om die leegte in hún verlangens op te vullen om iets - van hun man en vader - over die tijd te weten, en gevoelens met hem te delen.

Juist de laatste jaren merk ik dat keer op keer - na lezingen voor Nederlandse maar vooral Duitse kinderen - hoezeer zij verlangen naar het hoe en waarom over oorlog en geweld en daar ga ik op mijn manier op in. Ik besepte en besef hoe het niet tot stand brengen van echte vrede voor alle mensen, en het terugdringen van geweld in onze samenleving mede te maken heeft met onszelf. Dat was de leegte in ons verlangen omdat wij wel wilden bijdragen maar weinig of niets deelden.

De geschiedenis leert ons wat geweest is en hoe wij daaruit moeten halen wat verkeerd is en in moeten brengen wat ontbreekt. Mijn gedachten door maar te zwijgen en daarmee de leegte van mijn verlangen te laten voor wat het was is verkeerd, gezien de vele reacties die kinderen mij schrijven, waarvan ik er een wil citeren.

"Mijnheer", schrijft Marc Albrecht in zijn briefje, "door U heb ik veel over geweld geleerd. Het geweld dat ik ken is niet zo erg als het geweld dat U hebt meegemaakt, omdat het geweld dat ik ken helemaal niet zo erg is als dat van U. Ik zal mijn vriendjes niet meer pesten en dan pesten zij mij ook niet. "Ik heb hem teruggeschreven dat ik het geweld dat hij kent niet ken, maar dat het verdriet dat je van geweld hebt voor iedereen verdrietig is. Wij voelen dat samen aan dus niet ik alleen maar wij beiden. Wij - oud en jong - proberen elkaar de hand te reiken door gezamenlijk te waken. Door te praten over oorlog en geweld, en iets aan te wenden om die verschrikkingen voor ons nageslacht te voorkomen. Het is verschrikkelijk wanneer jonge kinderen geweld moeten meemaken zonder dat wij er mogelijk iets aan kunnen doen. Of, toch wel? Praat met kleinkinderen over dat hoe en waarom van oorlog en geweld en breng in hoe kleine onenigheden tot groot geweld kunnen leiden. Zoals Marc mij schreef ten aanzien van zijn schoolkameeraadjes. Nu kan het nog, nu kunnen wij onze bijdragen nog leveren en daarmee de leegte in dat verlangen van toen en nu opvullen.

Aan een bekend Frans schrijver die een prachtige bibliotheek in zijn huis had werd gevraagd, wat hij nog méér zou redden uit zijn brandende huis, na zijn familie in veiligheid te hebben gesteld? Hij antwoordde onmid-

dellijk door te zeggen: "Ik zou het vuur redden, en daar heb ik over nagedacht, omdat vuur véél zoniet alles kan verbranden, maar tevens omdat er een immens sterk vuur in óns kan branden. Het vuur dat destijds in ons brandde en nog steeds brandt zou ik willen overgeven aan ons nageslacht - onze kinderen, uw kinderen, mijn kleinkinderen, u kleinkinderen - om, blijvend te waken voor een duurzame vrede. Dat vuur zal jongeren kunnen uitdagen om de geschiedenis te bestuderen, het slechte daaruit te verbannen, het goede te handhaven of verbeteren.

Ik heb gezegd.

Een contact van mens tot mens.

Foto Hans Verhorst

Hierna kwamen de ambassadeurs van Duitsland en Israël, voor velen nog altijd de representanten van de landen van de daders en Joodse slachtoffers gezamenlijk aan het woord, daarmee juist uitdragend dat vooruit gekeken moet worden, dat vooral aan de jeugd een voorbeeld gegeven moet worden hoe het verleden en de herinnering daaraan overwonnen kunnen worden.

Namens de Duitse Bondsrepubliek sprak ambassadeur dr. T.Läufer als eerste. Hij memoreerde de wonden die in het verleden zijn geslagen maar blikte vooral ook vooruit, naar de toekomst die de landen en volkeren in gezamenlijkheid en vrede moeten opbouwen. Door de ambadesecretaris van de Israëlische ambassade in Nederland, de heer E.Hajet, werd vervolgens de toespraak die nog was opgesteld door de plotseling zieke ambassadeur, de heer H.Kney-Tal, uitgesproken. Deze luidde als volgt:

Ladies and gentlemen, dear friends,

It is an honor to speak to you today, and to share the company of all of you in this place of memory.

We have come together on this beautiful Spring day, in this idyllic green landscape, to remember what happened here, under these same skies, in these same fields, still within the lifetimes of many of those present today. We remember what happened here - not only in Poland, not only in Germany, not only in the East - but

here, in the heart of the Netherlands, in Amersfoort. To the survivors of this concentration camp, and to all of us whose lives are intertwined with theirs, the name 'Amersfoort' does not evoke a quaint and peaceful provincial town, but rather 'PDA', *Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort*.

'Durchgangslager', 'transitcamp': this ominous word concealed the purpose of this place. Through here, thousands of people were sent to their deaths, some first through Vught and Westerbork, some directly to Germany and Poland.

But Amersfoort was not only a place of *Durchgang*, of passing-through. Many died here before they could ever be deported. Some from starvation, some from disease, others from horrendous wounds inflicted on them in front of the eyes of other inmates by the unbelievable sadism of the camp guards. Others again, among them dozens of Russian prisoners of war, were executed by those same guards in fields nearby. Some, beyond hope, killed themselves. At times the conditions in Amersfoort were so bad, the historian Lou de Jong tells us, that many prisoners who were transported from Amersfoort to Buchenwald and Neuengamme found this at first to be improvement in their situation. The hunger and even starvation at Amersfoort, they said, was far worse.

The name 'Auschwitz' has become a symbol, a code-word, a shibboleth, with which not only that specific camp is meant, but the entire system of concentration camps, and the horror that happened there. We say 'Auschwitz', but also mean Sobibor, Mauthausen, Neuengamme, Dachau, Bergen-Belsen, Buchenwald

Voor de vele jeugd stonden rozen klaar.

Foto Hans Verhorst

Studenten van de ROC's verleenden in alle vormen steun, ook bij het uitdelen van 1400 rozen. Foto: J. Evers

and other places. It is a word with which to speak the unspeakable. The horrors of the camps defy description, but paradoxically, must be spoken about to be remembered, just as all the camps behind the word Auschwitz must be remembered, too.

Similarly, in the Netherlands, the long shadow cast by the camp at Westerbork must not keep us from commemorating the other places of Nazi imprisonment in this country: Schoorl, Scheveningen, Ommen, St. Michielsgestel, Haaren, Barneveld and especially Vught and Amersfoort. Here, in Amersfoort, over thirty-five thousand people were interned from August 1941 onwards, of which over twenty thousand were deported to the East.

Amersfoort was fully part of the concentration camp system. It was part of the world we evoke, but fail to describe when we use the word 'Auschwitz.' It was organized following instruction from Dachau, and staffed by the SS. But part of remembering what happened here is the fact that the camp was built by the contractors G.B. van Hoek from Delft, along with twenty other Dutch companies, under the eye of the collaborating mayor of Amersfoort.

The 37,000 people who were imprisoned here came from all walks of life. Many were Jews, such as the Amsterdam lawyer M.L. Kan, who was chairman of the Dutch Zionist Organization, or the much-loved town alderman of Amsterdam, Salomon Rodrigues de Miranda, both of whom died here at Amersfoort at the hands of the guards.

But the majority of prisoners at Amersfoort were not Jewish. They were political dissidents, resistance workers, or clergymen such as the heroic Catholic philosopher and Carmelite Titus Brandsma, and the protestant pastors Lieve and Ter Steghe, and others like them. They were men whose Christian conscience would not let them stand by as their country suffered under Nazi tyranny and their Jewish neighbors were rounded up and deported. They were imprisoned because they realized that along with their Jewish fellow-citizens, humanity

itself was threatened. They understood the fragility of human freedom. They experienced the vulnerability of humanity under extreme duress. But they did not break. Their refusal to be complicit to tyranny, their defense of the freedom of this country and of its Jewish citizens stands for ever as a testimony to their righteousness. In actively resisting an inhuman regime, they bore witness to the responsibility of each human individual for our common humanity.

That is why remembering what happened here will always be important, will always be relevant, will always be vital, from generation to generation. In preserving their memory, we preserve the awareness of the humanity and freedom for which they paid with their lives.

The preservation of memory can take many forms - all of which are vital and complement each other. We keep memory alive today, by commemorating here together. We keep memory alive by publishing and reading testimonies, like the recently published diary of Amersfoort inmate Dirk Willem Folmer. We keep memory alive by increasing every year the number of schoolchildren visiting Amersfoort, and training people to guide them here. We keep memory alive by naming streets for heroes of the resistance, and for women like Loes van Overeem who did so much for the inmates at Amersfoort. The importance of the efforts by Cees Biezeveld, by Armando and by so many others to preserve the memory of the Amersfoort concentration camp cannot be overestimated.

We cannot afford not to teach our children the history of the Holocaust, and to teach them the obligation to remember. This is especially so as in the coming years there will be fewer and fewer people who can bear witness personally to what happened at places like Amersfoort.

We must not only pass on memory, we must pass on the responsibility for memory.

We cannot afford the luxury of believing tyranny cannot arise to threaten the free world once again. Our freedom is far from self-evident, our prosperity far from insured. Extremists still endanger our common humanity, for which people were imprisoned and killed in this place.

Also, in a time when more and more Dutch children are born to parents from countries that did not experience the holocaust, there can be no more crucial lesson in a multi-cultural society than the common humanity to which the martyrs of Amersfoort bear witness.

Ladies and gentlemen, friends. Thank you again, for the honor of addressing you today. To conclude let me simply observe that I stand here today, the Ambassador of the State of Israel together with my friend, the Ambassador of Germany. To those among you old enough to remember the war, and especially those who survived this camp, this must seem a miracle. And indeed it is. We, too, testify to the healing of humanity that comes through memory. Its continuing importance, its abiding urgency, its enduring necessity.

Thank you.

Tenslotte werd namens de Commandant der Strijdkrachten nog het woord gevoerd door de Commandeur M.J.M. Borsboom (Koninklijke Marine), verbonden aan de defensiestaf. Hij wist in zijn toespraak het verleden van de locatie in relatie tot vandaag zo te schetsen dat het de jeugd van nu volop boeide.

Gedichten:

Het is bij deze herdenking inmiddels traditie dat er gedichten worden gelezen. De laatste jaren door een scholier, die mede winnaar werd in de gedichtenwedstrijd "Dichter bij 4 mei", door het Nationaal Comité 4 en 5 mei georganiseerd in de provincie waar de start van de 5 mei Bevrijdingsfestivals wordt gehouden. In 2007 was dat de provincie Utrecht. De 16 jarige Marion Pragt uit Leusden, cursiste van het Corderius College, Amersfoort, was als winnaar aangewezen voor een bijdrage bij de herdenking op 19 april. Haar gedicht had als titel "Mijn naam". De volledige tekst luidde als volgt:

"Mijn naam"

Er zal geen morgen meer zijn
en geen maan,
terwijl ik roep:
"Hier ben ik",
hoor mijn naam.

We zingen over
de koepels van vandaag,
waar het makkelijk is
de zee te proeven
of 's winters je blote gezicht
vol groeven.

Niemand luistert,
maar ik weet
dat herinneren
de beste manier
van niet vergeten is.

Vroeger was ik een mens
en had ik een leven,
nu alleen nog een naam
waarvan de glanzend kale
klank blijft zweven.

Ik adem
met strakke
randjes beton,
verbleekt en grauw
onder het laatste
laagje zon.

Mijn naam:
twee velletjes karton.

Aansluitend werd door de 91-jarige heer dr. E.Hertzberger het gedicht "De Laars" voorgedragen. Doordat hij nood-

Dichters, jong en oud, leverden hun bijdrage.

Foto: j. Evers

gedwongen gebruik moest maken van een rolstoel was hij niet voor iedereen op de achterste rijen te zien, door zijn krachtige stem des te beter te horen. De manier waarop hij dat gedicht vol vuur voordroeg maakte dat het in en buiten de tenten volkomen stil werd.

Velen hebben naderhand contact gezocht en om de tekst van dat gedicht gevraagd. Daarbij bestond de indruk dat die tekst wel beschikbaar zou komen en op deze plaats in ons Informatiebulletin zou kunnen worden weergegeven. Veel opbellers en verzenders van mailberichten hebben we dan ook naar ons blad verwezen. Bij de samenstelling van dit blad is duidelijk geworden dat de heer en mevrouw Hertzberger de tekst van het gedicht op dit moment liever nog niet gepubliceerd zien worden. Meneer Hertzberger wordt nog regelmatig voor gelegenheden gevraagd om dit gedicht voor te dragen. Een te algemene bekendheid daarvan zou dat in de weg kunnen staan. Het spijt de redactie het gedicht niet volledig in tekst te kunnen aanbieden. Van de lezers wordt echter begrip gevraagd.

Herdenkingsmoment & defilé langs monument:

Na het lezen van de gedichten werd met het spelen van de (Nederlandse) Taptoe Infanterie de herdenkingsstilte aangekondigd die intens door alle aanwezigen werd beleefd. Daarna werd de gang naar het monumentale beeld "Gevangene voor het vuurpeloton" van beeldhouwer F.Sieger gemaakt (De Stenen Man), waar de oud-gevangenen J.M.J.America en M.Koers als eerste een krans legden voor de herdenking van alle slachtoffers van kamp Amersfoort. Vele genodigden en andere aanwezigen volgden daarna, de voet van het beeld met een indrukwekkende hoeveelheid kransen, bloemstukken en bloemen bedekkend. Voor de vele scholieren en andere belangstellenden waren ook 1400 rode rozen beschikbaar. De roos is niet voor niets een symbool bij de gedenkplaats Kamp Amersfoort!

Een informeel samenzijn in de belangeloos beschikbaar gestelde zalen van het bedrijfsrestaurant van de DHV-groep sloot de middagherdenking af. Een herdenking die nauw verbonden mensen bij elkaar had gebracht.

Het dragen van kampnummers wordt door de één graag gezien, maar door de ander verfoeit. Voor beide standpunten is begrip. Met respect voor ieders mening en zonder ook maar ergens op aan te dringen, werd aan alle oud-gevangenen waarvan het toenmalige kampnummer bekend was een plakstrook met dat nummer aangeboden. Ze konden daarmee (vrijblijvend) naar eigen keuze handelen. Een enkeling wilde het absoluut niet, vele anderen droegen dat nummer juist wel om kenbaar te maken dat zijn een oud-gevangene van Kamp Amersfoort waren. Het bleek ook een middel te zijn om elkaar onderling te herkennen en de periode van gevangenschap te helpen traceren, nuttig bij de zoektocht naar eventuele "maatjes" van weleer.

Cees Biezeveld.

Veel oud-gevangenen droegen ter herkenning hun kampnummer.

Foto: Hans Verhorst

Terugblik Herdenkingslezing 19 april 2007

In de avond van 19 april 2007 werd in de centrale hal van de gebouwen van het DHV-complex voor de 8e keer de Kamp Amersfoort-herdenkingslezing gehouden. De paar honderd aandachtige toehoorders waren niet voor niets gekomen. Het werd een boeiende maar vooral ook indrukwekkende lezing. Na de opening van de avond door voorzitter ir. M. van Hoogevest kreeg hoofdredacteur A. Kalmann van de combinatie AD-Utrechts Nieuwsblad en AD-Amersfoortse Courant het woord voor een passende inleiding van de avond en de aankondiging van de eerste spreker. Daarmede onderstreepte hij de samenwerking die er vanaf het eerste moment op dit terrein is geweest tussen de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort en de Amersfoortse Courant, door reorganisatie in de krantenwereld nu AD-Amersfoortse Courant geworden.

Hoofdredacteur Aje Kalmann, AD-Amersfoortse Courant.

Foto: J. Evers

Onder de gevangenen van Kamp Amersfoort zijn tal van bekende Nederlanders geweest. Hun namen kennen we soms nog wel, maar waarmee ze zich voor de samenleving hebben onderscheiden is vaak vergeten. Ook de relatie met Kamp Amersfoort ontbreekt vaak volkomen. Eén van deze gevangenen was Salomon Rodiques (Monne) de Miranda, een sociaal-democraat die via een wethoudersfunctie in Amsterdam de maatschappij als goed bestuurder heeft gediend. Juist voor het uitbreken van de oorlog in 1940 was hij op een minder frisse manier politiek onderuit gehaald. Zijn rehabilitatie kreeg hij door de opkomende oorlog niet, zelf werd hij slachtoffer van die oorlog waarbij hij op een wrede en gewelddadige wijze in Kamp Amersfoort werd vermoord. Na de bevrijding in 1945 heeft hij postuum nimmer de aandacht gekregen die hij verdiende, een wrang vervolg van de trieste ontwikkelingen.

Via de speciale uitgave van het Informatiebulletin augustus 2007 wil de redactie zijn levensloop en zijn sterven in Kamp Amersfoort nog eens onder de aandacht van de lezers brengen.

Dr. G.W.B. Borrie, Biograaf van Monne de Miranda. Foto: J. Evers

Bij de herdenkingslezing 2007 heeft de auteur van zijn biografie, dr. G.W.B. Borrie de eerste inleiding aan Monne de Miranda gewijd. De door hem uitgesproken tekst volgt hierna.

Een heel ander aspect betrof de lezing die de heer G.G.J. Boink, archivaris / onderzoeksmedewerker bij het Nationaal Archief te 's-Gravenhage hield over " De actualiteit van archieven voor het gedocumenteerd doorgeven van oorlogsgeschiedenis ". Hij wist zijn gehoor op een boeiende en leerzame wijze veel te leren over het begrip archief, de wijze van archiveren en het belang van oorlogsarchieven nu en in de toekomst. Ook slaagde hij er in zijn toehoorders mee te geven dat het stoffige imago dat vaak aan archieven wordt toegedacht onterecht is. Archieven maken geschiedenis levend.

Beide inleiders maakten de herdenkingslezing 2007 tot een boeiend en indrukwekkend geheel.

Inleider G.G.J. Boink.

Foto: J. Evers

Monne de Miranda in Kamp Amersfoort vermoord.

Herdenkingsrede door dr. G.W.B. Borrié, oud-burgemeester van Eindhoven en biograaf van S.R. de Miranda, op 19 april 2007 gehouden voor de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort.

Op 3 november 1942 overleed in het concentratiekamp Amersfoort Salomon Rodrigues de Miranda, één van de bekendste Amsterdamse wethouders van joodse afkomst. Na de bevrijding schreef het Nieuw Israëlitisch Weekblad onder de kop: "S. Rodrigues de Miranda, zoon van het Amsterdamse Jodendom": "Met recht mag de Portugees Joodse gemeente trots zijn op deze, haar zoon. Maar niet alleen zij, ook heel de Amsterdamse bevolking mag dit zijn, want hij is het in de vooroorlogse tijd geweest, die er mede toe heeft bijgedragen, dat de stad de grote projecten werden geschonken, die blijvend zullen zijn, en waarvan men de naam De Miranda nimmer kan losmaken." Maar laat ik beginnen bij het begin.

Salomon Rodrigues de Miranda werd op zondag 21 maart 1875 in de Nieuwe Kerkstraat in Amsterdam geboren. Het was op deze dag, dat in de Jodenbuurt het Poerimfeest werd gevierd - in die tijd een echt straatfeest voor kinderen, dat met verkleedpartijen en veel geschreeuw en gejoel gepaard ging.

Zijn vader, Jacob Haim Rodrigues de Miranda, was diamantbewerker van beroep en de familie stamde uit een oud-Spaans-Portugees geslacht, dat moest vluchten vanwege de inquisitie en jodenvervolging en zich in het begin van de zeventiende eeuw had gevestigd in Amsterdam. Jacob Haim behoorde tot de arme tak van de familie, die deel uitmaakte van de grote groep van straatventers die altijd een belangrijk deel heeft gevormd van het joodse proletariaat in de hoofdstad.

Zoals wij zagen stond de wieg van Salomon de Miranda in de Nieuwe Kerkstraat, ook wel de Jodenkerkstraat genoemd, maar na een jaar verhuisde het gezin naar het Weesperplein, en het is in deze omgeving dat hij zijn jeugd jaren doorbrengt. Een klein, tener jongetje, dat pienter uit zijn ogen kijkt; hij is een beetje bang voor wilde spelletjes en fysiek kan hij zich vaak niet met zijn vriendjes meten. Maar hij is bijdehand, al gauw haantje de voorste en niet op zijn mondje gevallen. Hij bezocht korte tijd de Portugees-Joodse bewaarschool en ging daarna naar een openbare "armenschool". Lang heeft deze lagere school niet geduurd, want reeds op elfjarige leeftijd moest hij de school verlaten en ging hij naar de fabriek als leerling-diamantbewerker. Hij zou diamantbewerker worden, het beroep van zijn vader.

Als we de familie verhalen mogen geloven was de vader een eigenaardig man. Hij was bijzonder eigenwijs en typisch de arme Portugese jood, die tegenover de rijk geworden joden, afkomstig uit Duitsland en Polen, de oude trots van zijn voorname afkomst zichtbaar had behouden. Hij was een zeer orthodoxe jood, onverdraagzaam tegenover de meer liberale geloofsgenoten en met zijn kinderen en familie maakte hij herhaaldelijk slaande ruzie. Toen het in de jaren '80 slechter ging met de dia-

mantindustrie werd Jacob de Miranda steeds vaker werkloos en -zwaarmoedig van aard als hij was - zocht hij vergetelheid voor zijn moeilijkheden in de drank. Dit leidde tot grote spanningen in het gezin, die werden opgevangen door zijn vrouw. Zij was het bindende element - klein van gestalte maar bijdehand, geen schoolopleiding, maar wel altijd behulpzaam in het gezin. Salomon zou later veel op zijn moeder lijken, zowel wat uiterlijk betreft als wat zijn geestelijke eigenschappen aangaat.

De jonge De Miranda ging na de lagere school werken in de bekende Diamantslijperij "Bottenheim", gelegen aan de Nieuwe Achtergracht in Amsterdam. Hij was een goede leerling en zou zich tot een bekwaam diamantslijper ontwikkelen. Reeds spoedig was hij zich bewust van de sociale misstanden in zijn woon- en werkomgeving en ontwaakte in hem het maatschappelijk verzet. Zijn belangstelling ging weldra uit naar de opkomende vakbeweging van de diamantbewerker, georganiseerd in de Algemene Nederlandse Diamantbewerker Bond (de ANDB), met de charismatische voorzitter Henri Polak. Gedurende deze jaren begon hij zich ook door zelfstudie te ontwikkelen en schreef hij vele artikelen in het weekblad van de diamantarbeidersbond. Hij had aanleg voor het journalistieke werk en schreef in een goede stijl en interessant van inhoud over de dagelijkse praktijk van de vakbeweging. Ook raakte hij betrokken bij het bestuur van de ANDB en bekleedde reeds op jeugdige leeftijd een belangrijke positie in de leiding van de Bond.

Maar De Miranda - Monne in de familiekring en voor zijn partijgenoten - toonde ook voor de politiek een grote belangstelling. Op 21-jarige leeftijd was hij toegetreden tot de SDAP en enige jaren later werd hij voorzitter van de Amsterdamse Afdeling III van deze partij. Het is in deze afdeling, dat zich de bekende interne partijstrijd in alle heftigheid afspeelde, met als grote kern de radicale marxist David Wijnkoop tegenover de reformist Monne de Miranda. Jarenlang zullen beide richtingen elkaar bestrijden, hetgeen uiteindelijk zou leiden in 1909 tot een scheuring in de SDAP en de oprichting van de Communistische Partij Nederland (CPN).

Toen De Miranda werd gekozen in de Amsterdamse gemeenteraad ging een grote wens van hem in vervulling. Acht jaren later - in 1919 - volgde zijn benoeming tot wethouder van de hoofdstad. Bekendheid verwierf hij door zijn levensmiddelenbeleid, dat in de jaren twintig de kern uitmaakte van de sociaaldemocratische gemeentepolitiek. Tijdens de bestuursperiode van De Miranda kwamen grote woningcomplexen in Amsterdam Zuid en West tot stand en noemde de internationale bouwwereld Amsterdam: "het Mekka van de volkshuisvesting". Krotopruijing en sanering van de oude wijken werden in deze jaren krachtig aangepakt. In de architectuur vierde de Amsterdamse School hoogtij en tot buiten onze grenzen was de hoofdstad bekend door zijn volkswoningbouw. De bouw van vele bad- en zweminrichtingen maakte Monne de Miranda populair in de stad. Het bekende Amstelparkbad zou later in het "Mirandabad" worden omgedoopt.

In de beginjaren van zijn wethouderschap maakte De Miranda in zijn privéleven een moeilijke tijd door. Zijn echtgenote overleed op zevenendertigjarige leeftijd, na een maandenlang lijden, aan maagkanker. Zij hadden drie kinderen, het derde kind, een meisje, was ernstig geestelijk gehandicapt. Miranda trouwde enige jaren later met Wilhelmina Timmerman, onderwijzeres aan een school voor buitengewoon onderwijs.

In de dertiger jaren heeft De Miranda zich als wethouder met ongelooflijke energie ingezet voor de bestrijding van de werkloosheid. Geïnspireerd door het Plan van de Arbeid van de Belgische socialist Hendrik de Man ontwierp hij een dergelijk plan voor gemeente Amsterdam, dat uitgangspunt werd voor de door de gemeente te voeren werkgelegenheidspolitiek. Een belangrijk en later bekend geworden werk was onder meer de aanleg van het Amsterdamse Bos. Maar De Miranda ondervond voor zijn beleid niet alleen instemming, maar ook scherpe kritiek. Vaak stond de voorzitter van de katholieke fractie Romme tegenover hem, die - gesteund door de overige christelijke partijen - zich verzette tegen de grote invloed van de socialisten in de gemeenteraad en de partijpolitieke bevlogenheid van de wethouder. En met David Wijnkoop, nu als voorzitter van de communistische oppositie, voerde hij opnieuw felle debatten, over de volkshuisvestingspolitiek. Maar ook over de uitvoering van de openbare werken t.b.v. de werkloosheidsbestrijding kreeg De Miranda felle kritiek te verduren, met name van links-extremistische kant. Zij spraken schande met betrekking tot het gevoerde loonbeleid en de werkomstandigheden van de werklieden op deze objecten. Harde acties werden gevoerd en talrijke demonstraties vonden plaats, waarin het beleid van De Miranda scherp werd veroordeeld.

Op 3 januari 1939 verscheen in De Telegraaf een hoofdartikel onder de kop: "Beschuldigingen tegen Weth. De Miranda en het raadslid Gulden. Onregelmatigheden bij de uitgifte van bouwgronden te Amsterdam."

Het artikel sloeg in als een bom. Het was het begin van de bekende 'erfpachtkwestie', die zou leiden tot een politieke nederlaag van De Miranda en tenslotte tot zijn aftreden als wethouder. In het artikel werd melding gemaakt van een justitieel onderzoek naar bevoorrechtiging van bepaalde bouwbedrijven bij de uitgifte van erfpachtgronden en naar illegale handel in deze gronden. De naam van De Miranda en andere leden van de SDAP-fractie werden in dit verband genoemd.

Kort hierna publiceerde De Telegraaf een hele serie artikelen over de erfpachtzaak, waarin ook andere SDAP-raadsleden werden beschuldigd en in het bijzonder een zoon van De Miranda werd verdacht gemaakt. De gemeenteraad stelde een onderzoek in, maar De Telegraaf wachtte dit niet af en vervolgde haar sensationele berichtgeving. Hoewel diverse bladen kritiek hadden op deze wijze van journalistiek bedrijven, kreeg de krant spoedig steun van de nationaal-socialistische bladen Volk en Vaderland en het Nationale Dagblad, onder de hoofdredactie van de notoire NSB'er Rost van Tonningen. Zij bliezen de beschuldigingen van De Telegraaf op tot extreme proporties en uitte felle antisemitische aanvallen op de joden in de Amsterdamse gemeenteraad en in het bijzonder op de joodse wethouder De Miranda. Zij waren de oorzaak

van wat in nationaal-socialistische termen genoemd werd de "marxistische bouwfraude". De initiatiefnemer van de campagne door De Telegraaf was de hoofdredacteur Goedemans, die Later in een brief aan de NSB-secretaris-generaal Goedewagen schreef, dat hij het was geweest, die de Amsterdamse wethouder De Miranda van corruptie had beschuldigd en tot aftreden gedwongen. Hij was het ook geweest, zoals hij zelf mededeelde, die in die tijd contacten onderhield met Anton Mussert, de leider van de NSB.

In het rapport van de raadscommissie werd De Miranda vrijgesproken van fraude en corruptie. Wel had hij door zijn optreden bij de uitgifte van bouwgronden beleidsfouten gemaakt en werd er kritiek uitgeoefend op zijn verhouding tot de Dienst Publieke Werken. Duidelijk blijkt uit de teneur van het rapport, dat hetgeen was begonnen als een reactionaire, antisocialistische hetze van De Telegraaf, ondersteund door het antisemitisch geschrift van het Nationaal Dagblad, uiteindelijk zou eindigen als een machtsstrijd tussen wethouder De Miranda en de dominante directeur van Publieke Werken. De meerderheid van de gemeenteraad ging akkoord met de conclusies van het rapport. Een motie van de SDAP-fractie, waarin werd geconstateerd dat de betreffende feiten niet voldoende waren om een afkeuring van het beleid te rechtvaardigen, werd door de raad verworpen.

De Miranda was bij de debatten in de gemeenteraad niet aanwezig. Hij was door de hele affaire in een zware depressie geraakt en moest opgenomen worden in een inrichting; eerst in het Kuuroord Laag-Soeren in Rheden, later in de psychiatrische inrichting Koningsheide bij Arnhem. Over de lijdensweg die De Miranda in beide inrichtingen moest ondergaan, lezen wij in de brieven die hij stuurde aan zijn vrouw en die grotendeels bewaard zijn gebleven. Na zijn thuiskomst in Amsterdam zou hij niet meer in de gemeenteraad terugkeren. Hij schreef een verweerschrift, onder de titel: "Pro Domo", dat vanwege de Duitse bezetting niet zou verschijnen en eerst vele jaren later werd gepubliceerd en van commentaar voorzien, o.a. door Geert Mak.

In de oorlogsjaren hield De Miranda zich intensief bezig met werk in de inmiddels verboden SDAP - ook na juli 1941, toen alle politieke activiteiten door de Duitsers werden verboden.

Op zaterdagmorgen, 18 juli 1942, werd De Miranda in zijn woning door agenten van de Sicherheitsdienst gearresteerd en naar de Euterpestraat gebracht. De volgende dag vervoerden de Duitsers hem naar het Huis van Bewaring aan de Amstelveenseweg. Daar zat hij met de journalist Philip Mechanicus in dezelfde cel, naast hen zat de tekenaar Jo Spier. Over de reden van zijn arrestatie is weinig bekend. Enige dagen daarvoor hadden de Duitsers een razzia gehouden, waarbij ongeveer 700 Joden voor deportatie naar Duitsland werden opgepakt. Zij werden verzameld op de binnenplaats van de Zentralstelle für jüdische Auswanderung in de Euterpestraat. De Miranda was daar heen gegaan en was op een zodanige militante wijze opgetreden, dat dit voor de Duitsers aanleiding zou zijn geweest hem een week later in "Schutshaft" te nemen, aldus latere berichten van

familieleden en kennissen. Aan zijn vrouw schreef hij uit de gevangenis dat hij op aanwijzing van "politieke vijanden" was gearresteerd. Het was de enige brief die zij uit de gevangenis zou ontvangen. Hij deelde hierin ook mede dat hij spoedig op transport zou worden gesteld en hij eindigde de brief: "Wat verder komt weet ik niet. Terwijl het dag was, heb ik gewerkt, nu de avond bezig is te vallen ben ik, wat het lot nu verder bringe, gerust. Mijn vertrouwen in de groote zaak is ongeschokt."

De dag daarop, 23 oktober in de namiddag, werd De Miranda naar het kamp Amersfoort vervoerd. Al vóór hij in het kamp aankwam was er stemming tegen hem gemaakt en bij binnenkomst werd hij uitgekled en van onder tot boven met het cijfer 7 bestempeld, terwijl hem werd medegedeeld dat hij binnen 7 dagen "fertig" zou zijn. Men demonstreerde een onbetamelijk ongeduld jegens de onttroonde stadsbestuurder, die achteraf ook nog eens - voor zijn werk als gemeentebestuurder van Amsterdam - lichamelijk zou worden afgestraft. De Miranda werd ingedeeld in het Judenkommendo. De joodse gevangenen moesten kruiwagens met stenen door het mulle zand kruien naar de plaats waar een gevangenis werd gebouwd. In het Judenkommendo zaten een aantal communisten, die door de Duitsers waren gearresteerd en overgeplaatst waren naar het kamp Amersfoort, waar zij als Kapo en Vorarbeiter hand- en spandiensten moesten verlenen aan de kampbewaking. Zij hadden het in het bijzonder op De Miranda voorzien. Evenals een door de Duitsers gevangen genomen lid van de verzetsgroep "De Geuzen", die via het concentratiekamp Buchenwald naar Amersfoort was overgeplaatst om de kampleiding terzijde te staan. Menig overlevende van het kamp zal later getuigenis afleggen van hun misdadig optreden gedurende de tien dagen: "die de zevenenzestigjarige man met zijn schrielle gestalte van 1 meter 54" heeft ondergaan en die in zijn biografie zijn opgetekend.

Ook Dr. E.A. Cohen, arts in Arnhem en schrijver van "De negentien treinen naar Sobibor", die evenals De Miranda in de gevangenis aan de Amstelveenseweg had doorgebracht en met hetzelfde transport - op 23 oktober - in Amersfoort was aangekomen, heeft mededeling gedaan over het onvoorstelbare leed dat De Miranda in Amersfoort is aangedaan. Als een hoop menselijke ellende, bebloed en besmeurd met modder, werd hij in een kruiwagen de appèlplaats opgereden, waar hij als een hoop vuil werd neergesmaakt. Later op de avond werd hij in het Waschraum, met een straal koud water, die voortdurend op zijn hartstreek gericht was, zo lang bespoten tot hij dood was. De Lagerarzt vermeldde in de overlijdensakte, dat De Miranda op 3 november 1942 was overleden - "Todesursache: Herzschwache".

Familieleden van niet-joden die in het kamp waren gestorven, kregen bericht en de stoffelijke overschotten konden door hen worden opgehaald. Joodse overledenen werden vervoerd naar een massagraf, achter het kamp, op de Leusderheide - in het Sparrenbosch. Later, in september 1946, zijn de stoffelijke resten van vijf en vijftig joodse slachtoffers van de Leusderheide overgebracht naar de oude, uit 1873 daterende, Joodse begraafplaats aan de Soesterweg in Amersfoort, zo ook het stoffelijk overschot van Monne de Miranda.

Jacques Presser schreef op 17 november 1942 in een condoleance-brief aan de dochter van De Miranda, die bij hem geschiedenisles had gevolgd in de tijd dat hij leraar was op het Vossiusgymnasium: "Er komt nog eens een tijd, waarin een man als je Vader zal worden geëerd als een voortreffelijk bestuurder, als een echte regent, in de beste zin van het woord; een dienaar van de gemeenschap in eenvoud en toewijding. Zo gezien is het niet alleen jouw verlies, maar ook een beetje van ons allemaal, ook een beetje van wie hem helemaal niet hebben gekend en hem toch zo hebben gewaardeerd."

Toen de oorlog voorbij was besteedden vele dag- en weekbladen aandacht aan het leven en werk van Monne de Miranda. Zijn vrouw ontving een brief van de Koningin, waarin zij haar deelneming betuigde met het verlies van haar man en waarin zij melding maakte van zijn illegale werk tijdens de bezetting. Ook het gemeentebestuur van Amsterdam, die de wethouder aan het einde van de jaren dertig aan zijn lot had overgelaten, sprak na de oorlog haar grote waardering uit voor zijn oud-wethouder, die van een zo grote betekenis was geweest voor de ontwikkeling van de stad.

Dames en Heren,

Ter afsluiting rest ons slechts een eerbiedig stilzwijgen voor deze dappere man, die ernaar streefde het leven van de arbeiders in zijn stad dragelijker te maken door ze te voeden, hun een dak boven het hoofd te geven en ze te leren, dat een mens niet bij brood alleen behoort te leven. **Het leven en werk van Salomon Ródríques de Miranda voor de vergetelheid te behoeden dat is de inzet en de opzet van deze toespraak.**

Nationale herdenking en Bevrijdingsdag 2007

In de vroege uren van 4 mei 2007 werd namens de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort op de Appelweg te Amersfoort een bloemstuk geplaatst bij de tuinmuur met herinneringsmonument, de plaats waar in maart 1945 als represaille een groep gevangenen van Kamp Amersfoort werd gefusilleerd. Het waren leden van een verzetsgroep uit Veenendaal. Door het plaatsen van een bloemstuk beoogt de stichting deze daad en de locatie niet in de vergetelheid te laten geraken.

Kort voor 11.00 uur verzamelde de groep scholieren van basisschool 't Ronde uit Leusden, voor de jaarlijkse gang naar het monument "Gevangene voor het vuurpeloton" (De Stenen Man) op de voormalige schietbaan van Kamp Amersfoort. In het kader van adoptie van oorlogsmonumenten heeft deze school dit monument geadopteerd. Vakantie of geen vakantie, jarenlang komt deze schoolgroep trouw op 4 mei naar het monument voor de traditionele kranslegging. Ook dragen enkele cursisten zelfgemaakte gedichten voor. Naast de kinderen komen ook veel ouders, soms grootouders, naar deze kinderherdenking toe.

Een groep medewerkers en gidsen-vrijwilligers heeft op 4 mei even voor 14.00 uur enkele nabestaanden begeleid naar het kruis op de Leusderheide, het kruis

"Jannetjesdal", waar in de jaren '40-'45 honderden verzetsmensen na een doodvonnis van Duitse gerechten werden gefusilleerd. Daaronder waren ook veel gevangenen van kamp Amersfoort. Omdat dit kruis in een militair oefengebied staat en ook nog binnen de veiligheidszone van nog altijd in gebruik zijnde schietbanen, is deze locatie niet voor het publiek toegankelijk. In dat verband kan wel eens over het meest vergeten oorlogsmonument van Nederland worden gesproken. Conform een convenant dat met de militaire autoriteiten is gesloten is de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort aanspreekpunt voor dit oorlogsmonument en staat zij ook garant voor de instandhouding daarvan. Nadat op 4 mei eerst nabestaanden en vrienden bloemen bij het kruis hadden gelegd werd namens de stichting een krans gelegd. Hoewel er geen sprake is van jaarlijkse herdenking zal dit monument van tijd tot tijd in de aandacht worden gebracht. Opdat wij niet vergeten...

Zowel op 4 als op 5 mei hebben veel mensen een bezoek gebracht aan de gedenkplaats. Er was duidelijk meer belangstelling dan in het voorafgaande jaar. De stille tocht op 4 mei 's avonds trok iets minder deelnemers. Redacteur Gerhard te Winkel schreef een impressie over deze dagen.

Stille tocht herdenking 2007 (Leusden / Amersfoort) trekt 1500 mensen

Skaters halen bevrijdingsvuur uit Wageningen

LEUSDEN/AMERSFOORT – Naar schatting 1500 mensen hebben op 4 mei mee gedaan aan de stille tocht van Kamp Amersfoort naar Rusthof. Een groep skaters bracht in de nacht van 4 op 5 mei het bevrijdingsvuur uit Wageningen naar Kamp Amersfoort. Ze arriveerden om halfvier 's nachts en haalden het vuur weer de volgende morgen om negen uur op om het naar Utrecht te brengen.

Om zeven uur begon de stille tocht bij Kamp Amersfoort die naar Rusthof voerde, waar om 20.00 uur twee minuten stilte gehouden werd. Een lange rij mensen liep van de appelplaats naar De Stenen Man, waar velen bloemen neerlegden. De Amersfoortse burgemeester Albertine van Vliet-Kuiper en de Leusdense wethouder Ago Salverda liepen vooraan de stoet. Van De Stenen Man gingen ze naar Rusthof aan de Dodeweg.

Volgens diverse schattingen gingen er deze keer minder mensen mee dan vorig jaar. Opvallend veel mensen passeerden op de Appelweg echter de stoet die naar de Dodeweg ging met bloemen in hun hand om bij de Stenen Man een eigen moment te houden. Deelnemers aan de tocht vertelden dat ze meededen om hun respect aan de gevallen te tonen. „Anders verwatert de gedachtenis aan de oorlog zo snel.” Veel jongeren liepen mee in de tocht. Dat vonden de ouderen opvallend. „Ik praat wel eens met mijn leerlingen over de Tweede Wereldoorlog”, vertelde een leraar van een middelbare school. „Ik heb de indruk dat zij naar de Tweede Wereldoorlog kijken, zoals wij naar de Tachtigjarige oorlog. Ze weten veel van de oorlog in Irak of Afghanistan. Van de Taliban of Al Qaida weten ze vaak meer dan ik. Ik heb meer kennis van de Tweede Wereldoorlog.”

Op Rusthof werd twee minuten stilte gehouden. Daarna speelde een kapel het Wilhelmus, dat in eerste instantie aarzelend en later vol overtuiging mee gezongen werd. Toen de mensen de begraafplaats verlieten werden christelijke liederen gespeeld. Deze muziek werd voor de eerste keer bij de dodenherdenking gespeeld en viel in de smaak bij de deelnemers van de tocht.

Een groep Leusdense en Amersfoortse skaters haalde in de nacht van 4 mei op 5 mei het bevrijdingsvuur op in Wageningen. Het was onduidelijk hoe laat de groep bij Kamp Amersfoort zou arriveren. De schattingen varieerden van halftwee tot een uur of drie uur. Omdat de groep te laat uit Wageningen vertrok, arriveerde men rond halfvier.

„In Wageningen was het een enorme indrukwekkende bijeenkomst”, vertelde Martine Silvana van de Leusdense groep. „Er werden veel toespraken gehouden, daarom vertrokken we wat later.” Onderweg kampte de groep met zijwind. Ook het bevrijdingsvuur van Kamp Amersfoort waaide een aantal keren uit voor met een noodgreep het vuur bleef branden.

De volgende morgen ontbeten ze in het Berghotel en arriveerden iets voor negen uur welgemoed bij Kamp Amersfoort. Het merendeel van de mensen had hooguit twee uur geslapen. Anderen hadden hun bed helemaal niet gezien. De Leusdense wethouder Erwin Jansma, vervanger van de zieke burgemeester Cees Jan de Vet, sprak hen toe. „Jullie zijn de eerste groep, die ooit een bevrijdingsvuur op skates opgehaald hebben.” „We schrijven geschiedenis”, zeiden de mensen van de groep. „Respect voor jullie inzet”, aldus Jansma. Daarna vertrok de groep naar Utrecht. „We liggen vijf minuten achter op het schema”, zei de Amersfoortse organisator Hein Visser zorgelijk. De groep schichtte weg om de verloren tijd goed te maken.

Gerhard te Winkel.

Nadat bij de zestigjarige herdenking van de bevrijding in 2005 het bevrijdingsvuur op de gedenkplaats Kamp Amersfoort had gebrand – het was in de nacht door lopers opgehaald in Wageningen – kwam in 2007 de vraag of dit herhaald kon worden. In 2007 was Utrecht de startprovincie voor de Bevrijdingsfestivals. Binnen de provincie was georganiseerd dat uit alle Utrechtse gemeenten het bevrijdingsvuur naar de stad Utrecht zou worden gebracht. In de gemeenten Leusden en Amersfoort was er de voorkeur aan gegeven dit bevrijdingsvuur in de nacht te laten ophalen in Wageningen, om het eerst in de gedenkplaats Kamp Amersfoort te ontsteken en vandaar in de loop van de dag naar Utrecht te laten brengen.

Om te voorkomen dat er een (dure) installatie gehuurd moest worden werd – en niet te vergeefs – een beroep gedaan op Metafors, onderdeel van de Amfors-groep (waar mens en werk centraal staan), in Amersfoort. Dit bedrijf heeft samen met het bedrijf Ridder Lastechniek te Amersfoort een voor de gedenkplaats passende installatie ontworpen, vervaardigd en belangeloos aangeboden! Hierdoor zal de gedenkplaats ook in de komende jaren op 5 mei het bevrijdingsvuur laten branden, want ook langdurige ondersteuning en nazorg was bij de schenking inbegrepen.

Een heel andere vraag diende zich in Amersfoort aan rondom het herdenkingsconcert dat traditioneel na afloop van de stille tocht op 4 mei wordt gehouden in de Sint Franciscus Xaveriuskerk aan 't Zand te Amersfoort. Dit jaar zou het concert verzorgd worden door een PetitSoli-Plus koor van de oratorium vereniging Soli Deo Gloria te Amersfoort. Naast het Requiem van Duruflé zou het koor ook het lied van de Moorsoldaten in het Duits wil-

Kruis "Jannetjesdal" 4 mei 2007.

Foto: J. Evers

len zingen, voorafgegaan door de voordracht van een gedicht door burgemeester mw. A. van Vliet-Kuiper van Amersfoort. Het antwoord dat op die vraag voorafgaande aan het concert werd gegeven volgt hierna.

Herdenkingsconcert 4 mei 2007 (Amersfoort)

Mag bij een Nationale Herdenking op 4 mei een Duits lied gezongen worden? Dat was de vraag die bij het koor Soli Deo Gloria leefde.

Wie de verschrikkingen van de Duitse bezetting en terreur uit de jaren '40-'45 nog altijd nog - persoonlijk of via doorgeven als 2e generatielid - met zich meedraagt, heeft van nature vaak een afkeer van Duitse taal, vooral

als dat snauwerig gehoord wordt. De wonden zijn wel is waar genezen, maar de littekens laten zich nog voelen.

Een poosje terug werd mij een afscheidsbrief van een door de bezettingsmacht ter dood veroordeelde bekend. Het was moeilijk te geloven, maar het stond er – naast veel andere aanwijzingen – echt: “ Voed mijn kinderen niet op met haat voor Duitse mensen of voor Duitse

taal". Een ander, een wetenschapper, schreef als laatste wens dat zijn wetenschappelijke boekenverzameling moest worden geschonken aan een met name genoemd Duits instituut, opdat grenzen beslecht zouden worden. Voorbeelden voor ons?

De tragedie van "dé oorlog" zoals onze ouders of grootouders de jaren 1940 – 1945 wel noemden, trof mensen. De grenzen van staten speelden daar geen rol meer bij. "Goed" en "Fout" bleken naderhand dichterbij elkaar te liggen en een grilliger verloop te hebben dan menigeen in de euforie van de bevrijding wel dacht.

De Tweede Wereldoorlog met al zijn ellende kwam niet zomaar uit de lucht vallen. De aanloop was lang en kende vele etappes. Die stappen werden herkend, zo blijkt als we het nieuws, de boeken en de documentatie erop na slaan. De grootste handicap was vaak dat de werkelijkheid niet benoemd mocht worden, bijvoorbeeld omdat een "beviend" staatshoofd zoals Reichsführer Adolf Hitler niet beledigd mocht worden. De waarheid kon gevaarlijk zijn. Moesten onze voorouders daarom zwijgen? Hoe zit dat dan vandaag de dag. Is het nu vaak ook maar niet beter om "niets gezien, niets gehoord of niets ontdekt te hebben?"

Zeventig jaar geleden, in november 1936, werd met terugwerkende kracht de Nobelprijs voor de Vrede 1935 toegekend aan Carl von Ossietzky. Wie weet dat nog? Deze 47-jarige sociaal-democraat, uitgever, had al rondom Wereldoorlog I tegen de oorlog geschreven, over de massaslachtingen die allesbehalve romantisch waren. Zijn schrijven was beledigend voor oorlogsvoerders en hij werd gestraft. In de chaos van het Duitsland na 1918 spande hij zich in voor vrede, democratie en burgerschapszin, vooral in de latere zogenaamde Weimarrepubliek, een tijd dat hij één van de meest bekende uitgeverij werd.

Hij is tegen de groeiende naziepartij, is tegen de geheime herbewapening die zich gaat voltrekken. Publicaties leveren veroordelingen op wegens openbaarmaking van militaire geheimen! Hij krijgt met Kerstmis 1932 amnestie maar wordt kort daarna als de nazi's de macht grijpen slachtoffer van het opruimen van mensen dat door het schrappen wetten, lees mensenrechten, mogelijk is geworden. Hij wordt gefolterd, zijn krant verboden.

In april 1933 verdwijnt Ossietzky in het KZ Sonnenburg bij Küstrin. In 1934 volgt transport naar KZ Papenburg in het Emsland. De Emslandlager lagen langs de Nederlandse grens van Groningen tot Twente. Sommigen lagen slechts enkele honderden meters van de Nederlandse grens, in de nacht voor de bewaking hel verlicht, een bezienswaardigheid voor grensbewoners, die gewaarshuwd werden voor de zware misdadigers die daar zaten... Voor de nazi's wel te verstaan.

Het Emsland was berucht om zijn veengebieden, dun bevolkt. Het was er zelfs moeilijk voldoende bewakers te vinden. Daarom kwam Adolf Hitler ze persoonlijk waar-

deren. Voor de gevangenen was de keten van kleinere concentratiekampen een ramp.

De ontbering was groot, het werk in het veen zwaar. Eens ontstond daar het lied van de "Veensoldaten". Er was straf uitgedeeld, het rantsoen tabak (van eigen kosten) was ingetrokken. Na veel pleidooien kreeg een groep gevangenen weer verlof tot roken. De waardering was groot. In de avond gingen de gevangenen voordrachten houden en zingen: een geïmproviseerde voorstelling. De intellectuelen en linkse partijmensen hadden persoonlijkheid, stonden mentaal boven hun bewakers waarvoor ze als straf moesten zingen. Ze vormden een eigen leger, het leger van de slavengevangenen die dagelijks in het veen moesten werken: de veensoldaten.

Velen stierven door de ontberingen. Daar werd geëxperimenteerd met het "Dood door arbeid", dat zo velen later in de grotere modelconcentratiekampen tot de dood bracht.

Gevangenen die wanhopig ontsnapten – dat kwam wel voor – dachten in het op Grondrechten en het op het gedachtegoed van het Huis Nassau gefundeerde Nederland politiek asiel te kunnen vinden. Niets was minder waar. Nederland was neutraal, ze werden uitgeleverd aan de bewakers, waarna ze meestal tijdens een volgende vluchtpoging op de vlucht werden neergeschoten, simpel gezegd: ze werden vermoord.

Nobelprijswinnaar Von Ossietzky was zoek, maar het Rode Kruis vond hem in de Emslandlager terug. In een Berlijns gevangenisziekenhuis heeft hij zijn prijs nog ontvangen voordat hij korte tijd later stierf. Adolf Hitler verbood Duitsers verder nog Nobelprijzen aan te nemen.

De Veensoldaten marcheerden nog door tot medio 1940. In die tijd waren de meesten in de grotere concentratiekampen ondergebracht waarvan we de namen vanwege Nederlandse slachtoffers uit 1940 en verdere jaren kennen. In de Emslandlager kwamen krijgsgevangenen uit de voortschrijdende oorlog.

Het lied van de Veensoldaten kan beter in de oorspronkelijke Duitse taal worden gezongen, als een teken van verzet tegen de nazietirannie en hun verschrikkelijk gedachtegoed. Ook als eerbetoon voor hen die leden onder de terreur van onderdrukkers. Tenslotte om de dingen te benoemen, de geschiedenis van toen door te geven aan de wereld van vandaag. Want nog altijd marcheren er ergens veensoldaten. En voor de goede verhoudingen tussen staten en volkeren of mensen onder elkaar is het vaak toch maar beter om te zwijgen zo horen we wel. Wat zouden de veensoldaten van toen daarvan gevonden hebben?

Cees Biezeveld.

Joodse gevangenen in Kamp Amersfoort (4)

- er komt meer belangstelling voor -

Al vaak genoeg is omschreven dat Kamp Amersfoort voor de gevangenen een slecht kamp was, geregeerd door beulen die de slachtoffers mishandelden, uithongerden en hun menszijn ontnamen. Nog dieper moet beseft worden dat het karakter van strafkamp vooral voor de Joodse gevangenen tot uitdrukking kwam. Zij werden nog wreder en nog slechter behandeld dan de anderen en de minimale privileges die anderen nog hadden werden hen geheel ontnomen.

In het vorige blad zijn drie aspecten aan de orde geweest waarover nadere informatie is verkregen.

1. Geconstateerd is dat in het Nederlands paviljoen van het monument Auschwitz bij de weergave van de geschiedenis van het Nederlandse Jodendom de stad Amersfoort onterecht is weggebleven. Hoe dat is gekomen weet niemand, maar het kan niet zo zijn dat de plaats waar een Joodse gemeenschap was en nog is (met de oudste nog in functie zijnde synagoge van Nederland) van de kaart is verdwenen. Wie zorgt er voor de nieuwe landkaart, wie betaalt dat?
2. Er zijn contacten gelegd met Yad Vashem te Jeruzalem. Die hebben geleid tot verdere uitwisseling van informatie. Ook tot de uitspraak dat Kamp Amersfoort niet vergeten mag worden en ook dat niemand een opmerking mag maken in de zin van "Daar zaten amper Joden". Als iemand zich dat uit de mond heeft laten vallen worden daarvoor excuses aangeboden.

3. Sinds de uitspraak van de Verenigde Naties in 2005 kent de wereld op 27 januari, de dag dat Auschwitz in 1945 bevrijd werd, een Holocaust Memorial Day. In 2007 bleef de gedenkplaats Kamp Amersfoort buiten de georganiseerde activiteiten. Het is de bedoeling dat zo iets in 2008 niet meer passeert. De voorbereidingen zijn te volgen via www.holocaust-memorial-day.nl
4. Bij de herdenking op 19 april 2007 zouden de ambassadeurs van Duitsland en Israël samen spreken. De Israëlische ambassadeur, de heer H.Kney-Tal was door plotselinge ziekte verhinderd en moest zich laten vervangen. Kortgeleden is hij echter op uitvoerig werkbezoek geweest waarbij hij zich breed heeft laten informeren over de geschiedenis van Kamp Amersfoort in het algemeen en de Joodse gevangenen in het bijzonder. Het bezoek heeft diepe indruk gemaakt.

Verwezen wordt naar de speciale uitgave over Monne de Miranda, de Joodse sociaal-democraat, bekend door zijn inspirerende wethouderschap in Amsterdam. Bij de herdenking op 19 april werd een indrukwekkende herdenkingslezing over deze boeiende persoon en zijn trieste einde in Kamp Amersfoort gehouden. Lees het verslag en de tekst daarover na.

Cees Biezeveld.

ONTVLUCHTINGEN KAMP AMERSFOORT (5)

In ons vorig blad trof u een vervolgbijdrage aan over dit onderwerp. Er waren twee vragen bij opgenomen. Een vraag leverde nadere reactie op:

Vraag: Wie weet er meer van het rijksbureau voor hout en zijn verzetsdaden?

Reactie:

De heer R. van der Lof berichtte ons dat de officiële naam van deze rijksdienst was: Rijksbureau voor Hout. Het functioneerde van 1939 tot 1950. Archiefbestanden zijn opgenomen in het Nationaal Archief.

Een rapportage van augustus 1945 eindigt met: "Met dit verslag wordt slechts een nuchtere opsomming van feiten gegeven om een indruk te verkrijgen van de door ons verrichtte illegale werkzaamheden.

Ten behoeve van de geschiedenis van het Rijksbureau voor Hout zijn deze op sommige punten meer uitvoerig behandeld.

Vastlegging van al onze ervaringen en indrukken bij deze werkzaamheden zou dit verslag te uitvoerig maken en is daarom achterwege gelaten.

Ondanks alle hieraan verbonden gevaren zullen wij met genoegen op deze jaren terugzien omdat wij mede ons aandeel in den strijd tegen de gehate Duitse bezetting hebben mogen bijdragen. "

Uit het rapport komt duidelijk het beeld naar voren dat deze rijksdienst werd omgebouwd tot een verzetsorganisatie. In de inleiding van het rapport wordt dan ook weergegeven dat de leiding van dit bureau actief heeft deelgenomen aan de strijd tegen de Duitse verdrukking. Deze strijd splitste men in de navolgende onderdelen:

- a. indienstneming personeel zonder vergunningen (onderdak brengen van onderduikers);
- b. **activiteit in het Polizeiliches Durchgangslager te Amersfoort;**
- c. hulp tot vrijmaking van arrestanten van den Sicherheits Dienst;
- d. Roode Kruis Hulpactie.

Het Rijksbureau voor Hout telde ruim 240 medewerkers. Een groot aantal betrof illegalen. Wat betreft het

werk voor het Kamp Amersfoort kan gezegd worden dat men probeerde arbeidskracht uit gevangenschap te halen. Het eerste contact liep via particuliere ondernemers in de drankenindustrie, want de Duitse bezettingsmacht kende veel leidinggevendenden die voor sterke drank het nodige over hadden, desnoods gevangenen. Op grond van agrarische belangen (voedselvoorziening) moest men landbouwgrond in productie brengen. De in ontwikkeling zijnde Noordoostpolder bood daarvoor perspectief, maar er moest veel werk verzet worden. Mannen uit het kamp werden als dwangarbeider besteld. De Duitse ambtenaar die het toezicht hield was niet omkoopbaar maar kennelijk geen voorstander van de nazie's. Later werd hij (nadat er een zekere relatie was opgebouwd) overgeplaatst naar Amersfoort. Omdat de Noordoostpolder een bepaald belang had, werden diensten als SD teruggehouden om niet te veel onrust te zaaien. Er moest gewerkt worden.

In Amersfoort werd deze man opnieuw benaderd. Ook werd iemand in de kringen van de SD in Amersfoort benaderd. Met deze twee Duitse autoriteiten die werkten op de inzet (transport) van gevangenen elders, werd een relatie opgebouwd. Dat ging met de nodige tact en diplomatie gepaard. Want de Duitsers bleven argwanend voor "terrorisme", maar – bijna hilarisch – ze vertrouwden elkaar evenmin. Het verzet heeft dat handig benut. Uiteindelijk zijn honderden gevangenen van Kamp Amersfoort via deze contacten vrij gekomen. Wanneer gevangen om onbegrijpelijke redenen werden ontslagen of ergens voor arbeid ingezet, snapten die gevangenen er vaak niets van. Tot op de dag van vandaag. Het is ook niet uit te leggen. Slechts kunnen we nu enkele geheimen ontdekken. Op den duur werden iedere week naamlijsten doorgegeven. Deze namen moesten in het kamp worden "bewerkt", teruggehouden worden transport want in dat geval zou men te laat zijn. Een lange tijd werd een standaard brief naar huis gestuurd met de vraag om een koffer met kleding in Amersfoort af te geven in verband met tewerkstelling in Duitsland. Die brief was voor het thuisfront vaak de reden via vrienden, connecties, verzetskringen enz. actie te ondernemen, om te voorkomen dat... Heel wat gevangenen die waren uitgeroepen voor transport gingen opeens niet weg. Hier is de ontknoping. Er zijn gevallen bekend van gevangenen die wel drie keer voor transport waren uitgeroepen maar even zo vaak om onbegrijpelijke redenen niet weg gingen. Dit maakte de indruk van chaos en willekeur. Aan het einde van de oorlog was die chaos er natuurlijk ook. Maar de invloed van verzetskringen via omkoping van autoriteiten is groter geweest dan we ooit beseft hebben.

Zelfs aan het station werd extra gecontroleerd dat een persoon die men had "aangemerkt" niet op transport ging. Zat die er tussen, dan moest die terug naar het kamp. Wie dit heeft meegemaakt kan misschien nu pas begrijpen wat daarvan de reden is geweest.

In het verslag wordt genoemd dat de navolgende aantallen gevangenen op deze wijze uit Kamp Amersfoort zijn bevrijd:

- 80 gevangenen afkomstig uit Sliedrecht (bedoeld zal zijn de razzia in de Merwelanden)
- 234 gevangenen afkomstig uit Beverwijk (razzia in omgeving daar)
- 14 gevangenen uit Bakkeveen
- 1050 gevangenen verspreid uit het hele land.

Dit werk was zeker niet zonder gevaar. Vooral als men probeerde arrestanten van de SD "om te schrijven" tot ontduikers van de arbeidsinzet en deze bewust wel liet afvoeren naar een arbeidsplaats in Duitsland. Dat werken was niet geheel zonder gevaar (uitputting, risico's bombardementen enz.) maar bood een kans. Transport als gevangene van de SD naar een concentratiekamp was een vrijwel zekere doodstraf op termijn.

Tekenend is het dat in het rapport melding wordt gemaakt van het feit dat men heeft geleden onder de wetenschap dat niet iedereen geholpen kon worden, dat onder degenen die men bewust naar Duitsland had laten gaan voor arbeidsinzet (in plaats van transport naar een concentratiekamp) toch nog veel slachtoffers zijn gevallen. Het meest had men weet van het feit dat men maar zo kort in Kamp Amersfoort heeft kunnen helpen. Want dit werk heeft maanden, geen jaren kunnen duren.

Een toppunt van brutaliteit wil ik de lezer aan het slot van dit artikel niet onthouden. Rondom "Dolle Dinsdag" had men een aantal gevangenen "vrij" weten te krijgen. Eén aangewezen man bleek op transport te zijn gesteld naar Neuengamme. Vanuit Amersfoort heeft de SD telegrafisch aan Neuengamme om terugzending "als vrij man, zonder politiegeleide" van deze gevangene gevraagd die per abuis was opgestuurd. Er werd ook nog een brief over nagezonden....

Wordt vervolgd.

Cees Biezeveld.

Herdenkingen / bijeenkomsten enz.:

Het Kamp Amersfoort is met heel veel plaatsen verbonden. Dat komt tot uitdrukking in de veelheid van herdenkingen, bijeenkomsten, boekpresentaties etc. die van tijd tot tijd worden gehouden. Ook worden wel bijeenkomsten op andere locaties bijgewoond.

* * *

Op 6 maart 2007 was de stichting vertegenwoordigd bij het departementale afscheid van de scheidende Staatssecretaris mw. C. Ross-van Dorp. In haar regeerperiode is het bezoekerscentrum Kamp Amersfoort gerealiseerd, dat zij op 19 april 2004 heeft geopend. Op 12 maart 2007 was de stichting vertegenwoordigd bij de bijeenkomst van oorlogs- en verzetsorganisaties, die een aparte bijeenkomst met symposium organiseerden in Den Haag.

Op 14 maart 2007 werd door de groep gidsen voor rondleidingen met uniformdragers een studiebezoek gebracht aan het Militair Vormings Centrum "Beukbergen" te Huis ter Heide, een instituut waarmee veel wordt samengewerkt in de uitvoering van educatieve taken.

Op 18 maart 2007 was de stichting in het theater De Speeldoos te Baarn present bij de première van "Tienduizend zakdoeken", een aangrijpend stuk over de oorlogsjaren.

Op 21 maart 2007 werd een lezing verzorgd te Renswoude.

Op 28 maart 2007 brachten de verzamelde krijgsmachtaalmoezeniers een werkbezoek aan de gedenkplaats. Ook de legerbisschop, Mgr. Punt, bisschop van Haarlem, voegde zich bij hen. Na afloop van de ontvangst met rondleiding werd in het bezoekerscentrum een plechtige eucharistieviering gehouden, waarin mede gebeden werden gehouden voor de slachtoffers van toen, maar

ook voorbede voor de uitgezonden militairen nu. De collecteopbrengst ging als donatie naar de gedenkplaats.

Op 29 maart 2007 werd door INBO-architecten te Woudenberg (mede ontwerper van het bezoekerscentrum van onze stichting) een bijeenkomst georganiseerd in het bezoekerscentrum van de gedenkplaats, waar twee lezingen werden gehouden. De eerste werd verzorgd door de luitenant-generaal b.d. A.P.P.M. van Baal, oud-Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht. Deze ging over "Het belang van herdenken voor de huidige krijgsmacht". In de tweede lezing werd door Dr. Ir. N. de Vreeze aandacht besteed aan "Architectuur in dienst van herdenken." Aansluitend werd een bijzonder fotoboek over het bezoekerscentrum en de gedenkplaats met nationaal monument gepresenteerd, waarvoor Dr. Ir. De Vreeze de inleiding en de documentatie over Kamp Amersfoort had geschreven. Architectuurfotograaf Ger van der Vlugt verzorgde de bijzondere foto's van dit boek dat als titel meekreeg: "De markering van een plek". Alle medewerkers, vrijwilligers en bestuursleden van onze stichting kregen door INBO-architecten een exemplaar van dit boek uitgereikt. Het komt niet in de handel.

Op 31 maart 2007 werd te Bolsward in het Titus Brandsma Museum de expositie "Enkele reis Dachau. Priester en predikant op het zelfde spoor: Amersfoort-Kleef-Dachau", over pater Titus Brandsma en ds. Johannes Kapteyn geopend. Daarbij werd door dr. G.J. van Klinken, universitair docent kerkgeschiedenis TU Kampen een inleiding gehouden over: "Christelijk verzet als niet-vanzelfsprekende daad" terwijl door Cees Biezeveld werd gesproken over "Gevangenen van Kamp Amersfoort: vergeten of een voorbeeld?" Tenslotte werd er ook het woord gevoerd door de heer Jo Kapteyn jr., zoon van ds. Kapteyn, die later schreef:

Terugblik op de opening van de expositie:

Enkele reis Dachau. Priester en predikant op hetzelfde spoor.

Rooms Katholieken en Protestanten bijeen om tezamen hun voorgangers te gedenken als lichtende voorbeelden.

Door hetgeen bij de opening van deze expositie in herinnering werd gebracht voelde ik me opeens weer gesteld voor die strijd der geesten, die door de eeuwen heen, sinds de zondeval, hier op aarde heeft plaatsgevonden. En zo ervoer ik, in ons bijeenzijn, geestelijke verbondenheid met elkaar.

Bij alle gedenken aan het lijden van pater Titus Brandsma en dominee Jo Kapteyn was het voor mij tegelijk een voorrecht om me, samen met de aanwezigen en toekomstige bezoekers, te laten plaatsen in de voetsporen van deze twee mannen, in blijde ernst en in kleinheid voor God en voor elkaar.

Een tentoonstelling ter gedachtenis aan Titus en Jo, maar dat niet alleen om het gedenken van hen zelf. Geen persoonsverheerlijking, maar, in mijn beleving, een gedenken "opdat wij niet vergeten" en "opdat wij weten zouden" en wij, als het moet, ook met zware strijd, ons voegen in die lange stoet van hen die ons voorgingen.

Jo Kapteyn jr.

Op 24 april 2007 werd te Bolsward bij het Titus Brandsma Museum een avondlezing over Kamp Amersfoort verzorgd. Dit was de eerste van een serie lezingen rondom de expositie die daar 31 maart was geopend.

Op 26 april 2007 werd te Austerlitz deelgenomen aan een herdenking & onthulling van een gedenksteen ter nagedachtenis van de broers Arie en Klaas Schaafsma, en Henricus E. Rijnders. Zij waren in het zicht van de

bevrijding op de avond van de 4e mei 1945 (u leest het goed) alsnog door de de Sicherheitsdienst – in aanwezigheid van enkele Nederlandse SS'ers – vermoord en ter plaatse begraven. In de consternatie van die tijd waren ze snel opgegraven en elders herbegraven, maar na zekere tijd wist niemand de plaats meer. Een speurtocht leverde in 2006 voor de nabestaanden het verlossende antwoord op die brandende vraag op.

Op 27 april 2007 werd aan oud-gevangene S. Warnaar te Maassluis een Koninklijke Onderscheiding (Lid Orde van Oranje Nassau) uitgereikt, mede voor zijn maatschappelijke inzet in de loop der jaren en zijn tomeloze inzet voor de herinnering aan Kamp Amersfoort en de oud-gevangenen. De stichting heeft felicitaties met bloemen onderstreept aangeboden.

Op 29 april 2007 hield de Vereniging van Joodse Onderduikkinderen (JOK) bij de locatie Kamp Amersfoort een herdenking bij het monument, ter afsluiting van een uitvoerig bezoek met rondleiding. Een indrukwekkende bijeenkomst.

In mei 2007 is door de stichting een inbreng geleverd in de reacties aan de Staatssecretaris van Defensie naar aanleiding van diens besluit het jongerenproject "De Uitdaging" te stoppen en tevens de (militaire) School Bijzondere Opleidingen op te heffen. Het jongerenproject dat zeer succesvol werkt aan de terugkeer van probleemjongeren in de maatschappij komt al van begin af aan als bijzondere bezoekgroep op de gedenkplaats voor een speciale educatie rondleiding. De laatste berichten zijn dat dit project voorlopig doorgang blijft vinden.

Op 1 mei 2007 werd bij de gedenkplaats de expositie "Getrouw aan hun geloof, ook in Kamp Amersfoort" geopend. Deze expositie was gerealiseerd in samenwerking met Wachttorens Bijbel & Traktaatgenootschap te Emmen. Er werden inleidingen gehouden door Cees Biezeveld, Ruben van den Heuvel (genootschap) en mw. drs. Tineke Piersma, medeauteur van het boek over de vervolging van de Jehova's Getuigen in de Tweede Wereldoorlog. Redacteur Gerhard te Winkel schreef de navolgende impressie:

Expositie over vergeten groep in Kamp Amersfoort Jehova's Getuigen zwaar vervolgd in oorlog

AMERSFOORT/LEUSDEN – Ruben van den Heuvel van het Wachttorens genootschap heeft op 1 mei de tentoonstelling 'Getrouw aan hun geloof' in Kamp Amersfoort geopend. Op panelen wordt de vervolging van Jehova's getuigen in de Tweede Wereldoorlog uit de doeken gedaan. Over dit relatief onbekende onderwerp schreef Tineke Piersma een boek met dezelfde titel. De tentoonstelling is tot 24 juni te zien in het bezoekerscentrum aan de Appelweg.

„Als ik vertelde dat ik onderzoek deed naar de vervolging van de Jehova's Getuigen door de nazi's, zeggen mensen vaak: daar weet ik niets van”, opende Piersma haar lezing bij de opening van de tentoonstelling. „Kamp Amersfoort is lange tijd een vergeten plek geweest en de vervolgdde Jehova's een vergeten groep”, vatte Cees Biezeveld, directeur van Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort, de situatie samen.

In het kamp werden tussen 1941 en 1945 meer dan honderd getuigen gevangen gehouden. De beulen hadden een hekel aan dominees en priesters. Zij werden hard aangepakt. Bij de Jehova's getuigen deden ze er nog een schepje bovenop. Soms werden ze bij de Jodencommando's ingedeeld. Dat was de groep in het Kamp, die het meeste te verduren kreeg.

Toespraak Cees Biezeveld.

Foto: Wachttorens Bijbel & Traktaatgenootschap

Dhr. Ruben van den Heuvel van het genootschap verklaart de expositie voor geopend. Foto: Wachttorens Bijbel & Traktaatgenootschap

Toen de Duitsers in 1940 Nederland binnenvielen, woonden hier ongeveer 500 Jehova's Getuigen. Het nieuwe regime probeerde de hele groep vanaf het begin met wortel en tak uit te roeien. Dat was een voortzetting van het beleid in Duitsland. De Jehova's Getuigen wilden de Hitlergroet niet brengen en weigerde in het leger te gaan. Zij waren onderdanen van het Hemelse rijk.

Al snel werden de activiteiten, de prediking, de lectuur en de samenkomsten van de Jehova's verboden. De groep trok zich echter helemaal niets aan van dit verbod en bleef gewoon prediken, langs de deuren gaan en lectuur verspreiden. De Sicherheitspolizei arresteerde met grote regelmaat Getuigen, die geïntimideerd en ge-

Toespraak Inleiding mw. drs. Tineke Piersma.

Foto: Wachttorens Bijbel & Traktaatgenootschap

marteld werden. Ze moesten namen en adressen van broeders en zusters noemen. Ze kregen een verklaring voorgelegd waarin stond dat ze hun geloof afzwoeren, geen contact meer met de getuigen zouden hebben en anderen zouden aangeven. Na ondertekening konden ze dan naar huis. De leiding van de Jehova's gaf aan dat de verklaring niet getekend moest worden. Toch deed ongeveer 40 procent van de Jehova's dit wel. Een aantal van hen voelde zich niet gebonden aan een eed aan een satanisch bewind. De groep was overtuigd dat de nazi's de antichrist waren en dat zij die moesten bestrijden. De Jehova's die de verklaring niet ondertekenden, kwamen over het algemeen in de kampen terecht. Daar vielen ze op door hun onbuigzame houding, hun onderlinge solidariteit en hun steun aan elkaar. Hun houding dwong bewondering af. In sommige kampen werden de getuigen bij elkaar in een barak opgesloten, omdat ze anders zouden gaan evangeliseren. Deze keuze leidde echter tot grote groepsbinding en een nog vastberadener houding. Dus verspreidden de nazi's de gevangene Jehova's over de kampen, waar ze inderdaad anderen over hun geloof vertelden. Aan het einde van de oorlog telde Nederland ongeveer 3100 getuigen. Na veel gesoebat erkende de Nederlandse regering dat bezoek aan kerkdiensten, het verspreiden van Jehova's lectuur en evangeliseren een vorm van verzet tegen de Duitse overheerser was. Zij kregen recht op hetzelfde pensioen als andere verzetsstrijders.

Op 5 mei 2007 (Bevrijdingsdag) was de stichting vertegenwoordigd bij de landelijke start van de Bevrijdingsfestivals te Utrecht. De provincie Utrecht was in 2007 de startprovincie. Vanuit alle gemeenten in de provincie werd het bevrijdingsvuur dat eerder uit Wageningen was opgehaald naar de stad Utrecht gebracht. De gemeenten Leusden en Amersfoort hadden het bevrijdingsvuur in de nacht naar de gedenkplaats laten brengen. De gedenkplaats was speciaal daarvoor in de nacht geopend gebleven.

Op 9 mei 2007 werd bij het Russische ereveld te Leusden en bij de locatie Kamp Amersfoort – monument Koedriest – de "Russische" herdenking gehouden, waarvoor tegenwoordig delegaties komen van de Russische Federatie, Oekraïne, Wit Rusland en Oezbekistan. Voor de grote herdenking op het ereveld werden er eerst bloemen gelegd bij het monument Koedriest (Russen monument) ter nagedachtenis aan de Russische krijgsgevangenen die in Kamp Amersfoort werden vermoord.

Op 12 mei 2007 werd te Haaren door de Stichting Vriendenkring Haaren een expositie geopend over de kampen Amersfoort, Vught en Westerbork, locaties waarmede die SD-gevangenis uit de jaren '40-'45 verbonden was. Namens "Amersfoort" werd een inleiding gehouden door de secretaris ir. T.E.J. Joosten.

Door de gedenkplaats werd ook medewerking verleend aan de inrichting van de expositie.

Op 20 mei 2007 werd in aansluiting op de grotere herdenking voor Sinti- en Romaslachtoffers de dag tevoren te Westerbork gehouden, bij de gedenkplaats kamp Amersfoort een korte herdenking gehouden voor de Sinti- en Romaslachtoffers van Kamp Amersfoort. Een delegatie van de Sinti- en Romaorganisatie was daar-

20-05-2007 Kranslegging Sinti- en Roma herdenking.

Foto: Documentations- und Kulturzentrum, Heidelberg

20-05-2007 Eerbetoon Sinti- en Roma slachtoffers.

Foto: Documentations- und Kulturzentrum, Heidelberg

voor uit Duitsland overgekomen. Bij "De Stenen Man" werd een bloemstuk geplaatst.

Op 29 mei 2007 bracht de nieuwe Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht, vice-admiraal Ir. Van Maanen, met een groot deel van zijn staf een uitgebreid werkbezoek aan de gedenkplaats. Naast aandacht voor de geschiedenis van de locatie kwam ook het educatieve werk voor bezoekende groepen van de krijgsmacht aan de orde. Een tweede delegatie van zijn staf volgde enkele weken later.

Op 30 mei 2007 bracht een delegatie van leden van "buurman" De Hoge Kley (golfclub) een bezoek aan de gedenkplaats om de opbrengst van een wedstrijd voor een goed doel aan te komen bieden, daarmee de goede relaties te onderstrepen en steun voor het werk aan te bieden.

Op 5 juli 2007 bracht de ambassadeur van Israël, de heer H. Kney-Tal, vergezeld door zijn echtgenote een uitgebreid bezoek aan de gedenkplaats waarbij naast een brede oriëntatie vooral aandacht werd besteed aan het lot van de Joodse gevangenen in dat kamp, dat speciaal voor hen een strafkamp met vreselijk regiem was.

Gedenkplaats Kamp Amersfoort & gedenkplaats Haaren: nauw verbonden locaties!

Twee plaatsen die nauw met elkaar verbonden zijn. Twee plaatsen die ook veel gemeen hebben. De gedenkplaats Haaren werd in 2000 geopend. De stichting voor Kamp Amersfoort werd in 2000 opgericht en kreeg de beschikking over een nieuw gebouwtje in dat jaar.

Een verschil is dat Amersfoort is gegroeid de afgelopen tijd, terwijl dat voor Haaren moeilijker is. De toekomst van de locatie Haaren is onzekerder met de veranderingen die voor de locatie te verwachten zijn.

Een groep gevangenen van Amersfoort werd destijds naar Haaren overgebracht om daar dienst te doen in de ondersteuning. Zelf hadden ze maar al te vaak het gevoel dat zij, eenvoudige lieden, ook daar de "heren" moesten dienen. Aan de andere kant hadden ze het er altijd beter dan in het PDA te Amersfoort, dat smerige en wrede kamp.

Andere gevangenen van Kamp Amersfoort werden tijdens processen " abgetrennt " en naar Haaren gebracht, sommigen moesten daar opnieuw terecht staan. Van die groep gevangenen werd een deel op transport gesteld naar Kamp Natzweiler als " Nacht und Nebel "-gevangenen. Weer anderen keerden terug naar Kamp Amersfoort.

Ook de oorspronkelijke bevolking van Haaren, de gijzelaars, werden bij de komst van de vijand, onze bevrijders, weggezonden. Maar een klein deel van hen ging naar Kamp Amersfoort en liep heel wat vertraging op voor de vrijheid werd bereikt.

Een punt van overeenkomst is ook de onbekendheid in het land. Amersfoort? Nooit van gehoord. Nooit geweten dat daar een kamp was. Je hoort het regelmatig. Over Haaren hoef je dan helemaal niets meer te vragen. Dat is nog onbekender. Toch hebben er duizenden gijzelaars en arrestanten gevangenen gezeten.

Dat vergeten, die onbekendheid, doet geen recht aan al die mensen die daar zaten.

Veel bekende Nederlanders hebben een deel van hun leven als gijzelaar of gevangene in Haaren doorgebracht. Men zegt wel eens dat de naoorlogse politieke ontwikkelingen in Haaren zijn voorbereid!

Haaren had ook bekende personen. Neem dr. Steijns, een mens met het hart op de goede plaats. Kamp Amersfoort kende hij ook van binnenuit. Neem Jan Kreeuwen: jarenlang de promotor van herdenkingsbijeenkomsten van groepen NSF-gevangenen uit Amersfoort en betrokken bij de gedenkplaats Haaren. Maar ook een predikant als Buskes, die weer plaats maakte voor ds. Kleijn (van de IKON, en De Open Deur) die opvolgend geestelijk verzorger van de gevangenen in Haaren mocht worden. Hij werd daarvoor in Kamp Amersfoort speciaal uitgeleide gedaan door Kotälla, echter op een zodanige wijze dat hij er altijd een nierprobleem aan had overgehouden....

Nog altijd wordt er gezocht naar gegevens. Soms komt er wat binnen, dan is het weer stil. Nog even, dan is de generatie die het allemaal heeft meegemaakt er niet meer. Hoe dan verder? De tweede generatie wil nog veel

weten, gaat weer op zoek, ook de derde generatie laat zich horen.

Het herbeleven bij herdenkingen wordt gedenken hoe het was. Bezinning voor morgen blijft wenselijk, zeker in het licht van de wereld van vandaag. Onze stichting is daarmee zoekend bezig. De vriendenkring van Haaren ook. De doelen zijn gemeenschappelijk. We hebben nog veel te doen voor de wereld van vandaag. Daarom moet ook Haaren blijven.

Ga eens op bezoek. Bekijk de expositie. Opening: elke eerste woensdag van de maand, van 10.00 – 16.00 uur. Of na schriftelijke afspraak vooraf via het secretariaat.

Locatie (tevens postadres secretariaat):
Raamse Akkers 15, 5076 PC Haarendaal.
Tel. 0411-628100.

Informatie over foto's gevraagd

Er zijn dit keer drie foto's uit de oude doos. Enerzijds willen we die gewoon laten zien, anderzijds zijn informatie's altijd welkom.

Foto 1: Gevangen op 7 mei 1945 gereed om te vertrekken.

Toelichting: Op 19 april 1945 nam Loes van Overeem (Het Rode Kruis) het kamp over. De gevangenen moesten van de omringende Duitse bezettingsmacht in het kamp blijven. De oorlog was nog niet voorbij. In de ochtend van de 5e mei werd om 08.00 uur een proclamatie voorgelezen en plechtig de Nederlandse vlag gehesen. ER zouden nog bange uren volgen want de onzekerheid in het machtsvacuüm was groot. Pas op 7 mei 1945 volgde de opmars van de geallieerde troepen naar het westen van Nederland en werd de stad en het kamp te Amersfoort bevrijd. Gevangenen mochten van het geallieerde opperbevel pas reizen als ze waren gescreend, vooral op de gezondheid. Loes van Overeem had daar op ingespeeld door de mensen die onder haar toezicht (dus quarantaine) waren geweest van documenten te voorzien. Zij mochten toen het "buiten" veilig was geworden op reis naar hun woonplaats. Daarvoor had ze ook nog eens wat geallieerde legervoertuigen "geleend" voor één dag. De foto is gemaakt voor de Bekleidungskammer.

Wie herkent zichzelf? Wie weet er namen van anderen?

Foto 2: Vrouwen op de appèlplaats.

Toelichting: Deze foto moet zijn genomen medio juni 1945. Let op de enorme vlaggenmast midden op de appèlplaats, die Loes van Overeem liet benutten om op 5 mei 1945 's morgens om 08.00 uur de Nederlandse vlag te laten hijsen.

Bekend is dat er op de appèlplaats hekwerken waren om de SD-gevangenen en de ontduikers van de arbeidsinzet van elkaar te scheiden. Bij de bevrijding waren die hekken nog in stand. Eind mei 1945 vorderde het militaire gezag in Amersfoort ruimte om "fouten" en oorlogsmisdadigers gevangen te houden. Een deel van het Rode Kruiskamp werd daarvoor gevorderd. Deze gevangenen werden uit de overvolle afdeling in de Bernhardkazerne overgebracht naar het vroegere PDA.

Kennelijk is de afzetting met hekken uitgebreid met golfplaten om meer afscheiding te krijgen. Vermoed wordt dat hier NSB-vrouwen en collaborateurs gevangen werden gehouden. Wie weet er meer van?

Uit die tijd is ook een advertentie uit de krant bekend waarin men vrouwen opriep te solliciteren naar de functie van bewaakster in het Bewarings- en Verblijfkamp achter Laan 1914 te Amersfoort. Liefst enige ervaring hebbende....

Wie kan er meer verklaren over deze foto?

Foto 3: Herdenkingskruis met twee vlaggenmasten op de voormalige schietbaan (voorafgaand aan De Stenen Man).

In september 1950 werd een houten kruis als eerste gedenkteken onthuld aan het einde van de voormalige schietbaan bij Kamp Amersfoort. In mei 1953 werd daar het beeld "Gevangene voor het vuurpeloton" (De Stenen Man) onthuld.

Omdat er ter weerszijden van het kruis vlaggen half stok hangen moet aangenomen worden dat het hier om een 4e mei situatie gaat. Vermoedelijk 1952.

Oorlogs puzzel

Opgesloten, teruggekomen. en nooit meer jezelf.

Dingen gezien die je wilt vergeten. pijn in je hart

wat is gebeurd verwacht je.

Jij, de spiegel. Gebroken glas.

Beelden als puzzel weer ingelegd.

Één stuk ontbreekt.

Een onverklaarbare leegte.

Geen wond aan het oppervlak.

Een trauma diep binnenin.

Emoties, kwijt.

Lachen is geen lachen meer. Pijn zal nooit meer verlaten.

Blijdschap heeft het hart niet meer gehaald.

Haat en woede. Leer vergeven.

Herdenk.

Wie heeft gestreden.

Onnodig vermoord.

De ellende.

Dit nooit meer!

Wij, en voor altijd Vrede.

Dit gedicht werd gemaakt door Emma van Dalsen, oud 15 jaar. Zij heeft bij de herdenking op 4 mei 2007 mogen voordragen bij de herdenking te Nieuwegein. Ze vond het ook toepasselijk bij Kamp Amersfoort en zond het voor de lezers in.

MUSEUM (tijdelijk) GESLOTEN

Alle lezers worden er op gewezen dat het stedelijk museum "Flehite" te Amersfoort, waarin opgenomen de collecties kamptekeningen en de semi-permanente zaal WO-II / Kamp Amersfoort, door de vondst van asbest bij verbouwingen, tot nadere bekendmaking voor het publiek is gesloten. Deze sluiting gaat zeker tot ver in 2008 duren.

Een bezoek aan de gebouwen, raadpleging van voorwerpen of tekeningen is daarmee voorlopig niet mogelijk geworden.

Het vlakbij gelegen Armando-museum met kunstwerken van Armando en wisselende exposities staat hier buiten en is wel geopend.

Boeken

De eerste gevangenen van Kamp Amersfoort werd in augustus 1941 aangevoerd vanuit het Kamp Schoorl. Er is dus een duidelijke band tussen de twee locaties. Ooit schreef Albert Boer het boek **"Het Kamp Schoorl"**. Daarin kwam het ontstaan van het kamp aan de orde, naast de functies die in de oorlog en na de oorlog vervulde tot het werd gesloopt.

Op 19 april 2007 werd tijdens een bijeenkomst te Schoorl een nieuwe versie (3e druk, nieuw uitgevoerde en herziene uitgave) van dit boek gepresenteerd.

Het boek is uitgegeven bij Uitgeverij Conserve, Postbus 74, 1870 AB Schoorl, telefoon 072-5093693 / info@conserve.nl / www.conserve.nl ISBN 978 90 5429 240 1, prijs € 20,00.

Auteur Albert Boer heeft dit niet meer mogen meemaken, hij overleed in 2002 te Groet.

Er verschijnen nog steeds nieuwe boeken waarin ook aandacht is voor het Kamp Amersfoort en zijn gevangenen.

Het boek **"Alles was gericht op vernedering"** **Tilburger Embrecht van Os onder curatele van de SS, 1943-1945** " verscheen in juli 2007 bij uitgeverij / drukkerij Gianotten, Postbus 9228, 5000 HE Tilburg, telefoon 013-5425050 / www.drukkerijgianotten.nl / hans@drukkerijgianotten.nl ISBN 978-90-74418-16-4, prijs € 17,95.

Embrecht van Os heeft zijn ervaringen als gevangene van de kampen Amersfoort en Buchenwald en zijn

dwangarbeid in de onderaardse fabriek (in aanleg) in Langenstein na de oorlog op papier gezet, aangevuld met knipsels, foto's en plattegronden. Zijn drie dochter hebben de informatie kotgeleden vrijgegeven voor publicatie. Embrecht van Os overleed in 1983.

Als ontduiker van de arbeidsinzet werd hij op 8 november 1943 gearresteerd, ook al was dat een "administratieve vergissing". De uitwerking was dat zeker niet. Pas op 11 april 1945 werd hij door geallieerde troepen bevrijd. Het bijzondere van het boek is dat als het ware van dag tot dag werd beschreven wat er is meegemaakt.

Bijzonder boek "Wubbo Sikkema":

In de Amersfoortse wijk "Rustenburg" zijn alle straten vernoemd naar 1940-1945. Er is ook een Sikkemapad, ter herinnering aan Wubbo Sikkema, een jonge Amersfoortse verzetsman wiens leven werd genomen. Zijn broer Jan Sikkema heeft in het najaar van 2005 naar aanleiding van vragen van zijn kleinkinderen een boek samengesteld over Wubbo Sikkema, om zo een stuk geschiedenis door te kunnen geven. Dit boek werd door Jan Sikkema op vrijdag 27 januari 2006 bij de gedenkplaats Kamp Amersfoort gepresenteerd, hoewel zijn ziekte het hem al moeilijk maakte. Hij gaf het eerste boek aan de Burgemeester van Amersfoort en alle bewoners van het Sikkemapad ook een exemplaar.

In de zomer van 2006 is Jan Sikkema overleden. De herinnering aan zijn broer heeft hij tijdig in een heel apart boek samengebracht. De familie Sikkema heeft een aantal resterende boeken over Wubbo Sikkema ter beschikking van de gedenkplaats gesteld om ten behoeve daarvan te verkopen. Dit boek is eenmalig uitgegeven en komt niet in de handel. Voor verzamelaars zijn er nog een paar. Alleen verkrijgbaar bij de gedenkplaats.

NIEUWE OPROEPEN

- **07-193 Theun de Vries (1907-2005)**, was een bekend schrijver. Ook over Kamp Amersfoort en zijn gevangenschap daar heeft hij veel geschreven. Hij kwam er in augustus 1944 en in maart 1945 ontsnapte hij daaruit – voor zover bekend - met hulp van buitenaf. Zijn gevangenen nr. PDA was 4710. Wie heeft hem in gevangenschap gekend? Wie heeft informatie over zijn transport naar het PDA en zijn vertrek daaruit? Wie wil de schrijver van een biografie nader informeren?
- **Abraham Pouwer kwam aan de orde in oproep nr. 06-173 Abraham Pouwer**, roepnaam Bram, werd geboren op 22-09-1921 te Middelburg, de plaats waar hij bleef wonen. Hij werd 11-08-1942 gearresteerd door de SD te Middelburg. Hij deed illegaal werk, maakte deel uit van de verzetsgroep Beest. Hij ging naar Scheveningen en Haaren, kwam in oktober 1943 naar het PDA. Op 10-10-1944 volgde transport naar Neuengamme waar hij 10-12-1944 overleed. Hij was in het PDA Revierälteste in de Blocks I en IV. Op 24-03-1944 maakte gevangene Korn.Mulder uit Groningen een portrettekening van Pouwer. Pouwer had PDA.nr. 2798. De familie heeft veel informatie achterhaald, ook via de Internationale Zoekdienst van het Rode Kruis in Bad Aralsen, Duitsland. Daarbij werden ook nog voorwerpen uit het bezit van vader nagezonden. Deze zijn onmiskenbaar afkomstig uit Kamp Amersfoort, maar voorzien van andere kampnummers. In bewaring genomen voor andere gevangenen? Geruïld met iets? Wie zal het weten. De familie en de gedenkplaats willen graag informatie over de gevangenen die het betreft en eventuele nabestaanden. Het gaat om:
- **07-194 Cornelis Hendricus Kat**, geboren te Amsterdam op 11-01-1898, Kamp Amersfoort nr. 3809. Er is een houten wandbord bekend met zijn nummer en de aanduiding PDA, juli – sept. 1944. Hij was getrouwd en had 5 kinderen. Na transport

naar Neuengamme kwam hij in Fallersleben, moet op 25-05-1945 zijn teruggekeerd in Nederland.

- **07-195 Albert. H.H. de Weerd**, geboren te Hoensbroek op 05-08-1921, waarschijnlijk wonende te Heerlerheide, vermoedelijk politiemans of marechaussee. In Kamp Amersfoort nr. 7662. Hij was niet gehuwd, maar zou mogelijk een verloofde hebben gehad. Na transport naar Neuengamme in Sandbostel terecht gekomen waar hij in het voorjaar van 1945 overleed. Van hem is een zelfgemaakt polskettinkje met naamplaat en nr. met "PDA" bekend. Ook de datum 16.9.1944 komt voor.
- **07-196 Cornelis Engelbertus de Korver**, geboren te Timarkoepang op 16-12-1918. Van hem is bekend dat hij bij een razzia te Gorinchem moet zijn opgepakt. In het PDA had hij nr. 8527. Van hem is bekend dat hij in het concentratiekamp Ravensbrück is overleden, nadat de bevrijders hem hadden bevrijd... Van hem is ook een polskettinkje met kampnummer en aanduiding PDA bekend.
Wie helpt ons aan nadere informatie over de laatste 3 personen en brengt ons op het spoor nog van levende nabestaanden?

Heeft u informatie? Wilt u ook een oproep plaatsen? Help anderen en uw stichting aan gegevens. Reageer! Geef daarbij duidelijk het nummer aan van de oproep waarop u reageert.

**Secr. St.Nat. Mon.Kamp Amersfoort,
Appelweg 3, 3832 RK Leusden.
Tel.: 033-4613129 (graag in ochtend)
Fax: 033-4615695
E-mail: info@kampamersfoort.nl**

REACTIES OP OPROEPEN

Sinds het uitkomen van het vorige Informatiebulletin zijn er geen echte reacties gekomen. Voor alle oproepen blijven we aandacht vragen!

" IN MEMORIAM "

Het bestuur kreeg een bericht van overlijden van oud-gevangene:

W. Arends, overleden in december 2006 te Heemskerk. Zijn laatste woonplaats was Heemskerk.

Albartus Willem Dijkema, geboren 17 mei 1923, overleden op 8 maart 2007 te Groningen. Zijn laatste woonplaats was Groningen.

Jacob Alfred ten Broeke (Jaap), geboren op 2 november 1922 te Loosdrecht, overleden op 1 april 2007 te Leusden. Zijn laatste woonplaats was Leusden.

Cornelis de Jong, geboren op 3 mei 1913, overleden te Ridderkerk op 8 april 2007. Zijn laatste woonplaats was Ridderkerk.

Leonard Leevers, geboren te Rolde op 16 augustus 1921, overleden op 17 april 2007 te Assen. Zijn laatste woonplaats was Assen.

Martin Cornelis van Gent, geboren te Delft op 11 september 1923, overleden te Amsterdam op 3 mei 2007. Zijn laatste woonplaats was Amsterdam.

Herman van Mourik, geboren te Jutphaas op 31 december 1922, overleden te Nieuwegein op 19 mei 2007. Zijn laatste woonplaats was Nieuwegein.

Jacob Matthijs (Jaap), geboren te Groningen op 13 juli 1923, overleden te Haren op 6 juli 2007. Zijn laatste woonplaats was Haren.

Herman Huisman, geboren te Purmerend op 13 januari 1924, overleden te Heemskerk op 14 juli 2007. Zijn laatste woonplaats was Heemskerk.

Aan de familie is condoleance betuigd. Ook vanaf deze plaats wordt onze deelneming uitgesproken.

Het bestuur.

STEUN AAN KAMP AMERSFOORT – FISCALE MOGELIJKHEDEN

De Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort doet veel rondom de dienstverlening aan oud-gevangenen, familieleden en andere oorlogsgetroffenen. Ook aan het in stand houden van de laatste restanten, het ontwikkelen van educatieve programma's en het rondleiden van bezoekers. Het doorgeven van geschiedenis en het stimuleren van herdenken en bezinnen staat centraal.

Financieel kan dit werk alleen maar plaatsvinden door belangrijke overheidssubsidies en vele bijdragen van particulieren. Het bestuur slaagt er tot nu toe steeds weer in de financiële eindjes aan elkaar te knopen. De kleine bijdragen van particulieren (het symbolische tientje per jaar bijvoorbeeld) vormen daarbij een belangrijk geheel en laten ook zien dat er een achterban met draagvlak voor het werk is.

Doordat de stichting een erkenning heeft van de Belastingdienst voor de Successiewet 1956, zijn er fiscaal aantrekkelijke regelingen van toepassing (Algemeen Nut Beogende Instelling). Wie geld geeft aan goede doelen, kan onder zekere voorwaarden een aftrek krijgen bij de inkomstenbelasting. Daar zijn wel grenzen aan verbonden. Wie een schenking voor tenminste 5 jaar (of langer) bij notariële akte doet in de vorm van een lijfrente, mag dat bedrag zonder grens opvoeren. Ook is het mogelijk de stichting te bedenken door legateren via een testament. Iedere notaris kan daarover informatie verschaffen. De stichting kan hierin ook bemiddelen.

LOES VAN OVEREEMLAAN

Van 1943-1945 Hoofd van de Dienst Bijzondere
Hulpverlening van het Nederlandse Rode Kruis

PUBLIEKSRONDLEIDINGEN KAMP AMERSFOORT 2007

IN 2007 WORDEN ER OP DE GEDENKPLAATS "KAMP AMERSFOORT" WEER RONDLEIDINGEN VOOR HET PUBLIEK GEHOUDEN MET GIDSEN.

ORGANISATIE: NATIONAAL MONUMENT KAMP AMERSFOORT EN 'T GILDE EEMLAND.

DATA + TIJDSTIPPEN:

DONDERDAG	23 AUGUSTUS	2007	AANVANG 19.00 UUR
ZONDAG	23 SEPTEMBER	2007	AANVANG 14.00 UUR

ER WORDT EEN BIJDRAGE GEVRAAGD VAN 3 EURO PER PERSOON; DE OPBRENGST KOMT TEN GOEDE AAN HET WERK VAN DE GEDENKPLAATS.

AANMELDING VOORAF IS NIET NODIG.

DE RONDLEIDINGEN GAAN ONDER ALLE WEERSOMSTANDIGHEDEN DOOR.

NA AFLOOP IS ER OOK EEN VIDEOBAND TE BEKIJKEN.

EEN RONDLEIDING DUURT ONGEVEER ANDERHALF UUR.

DE GEDENKPLAATS IS GELEGEN AAN DE APPELWEG TE LEUSDEN, BEREIKBAAR VIA LAAN 1914 EN DE DAARAAN GELEGEN ZIJWEG, LAAN '40-'45, TE AMERSFOORT. ER IS IN DE AVOND, OP ZATERDAG OF ZONDAG GEEN BUSVERVOER NAAR DE GEDENKPLAATS! (ALTERNATIEF: TAXI)

PARKEREN: OP DE EIGEN PARKEERPLAATS VAN KAMP AMERSFOORT OF AANGEWEEZEN PARKEERPLAATS. ER IS OOK EEN FIETSENSTALLING.

Beheer gedenkplaats,

Appelweg 3, 3832 RK Leusden.

033-4613129 (bij voorkeur tussen 09.00 - 12.00 uur).

fax 033-4615695

e-mail: info@kampamersfoort.nl

website: www.kampamersfoort.nl